

RETTENS DOM (Første Afdeling)
17. december 1991 *

Indhold

Sagsfremstilling	1841
Retsforhandlinger	1851
Parternes påstande	1852
Realiteten	1853
Retten til kontradiktion	1854
1. Undladelse af at fremsende dokumenter sammen med meddelelsen om klagepunkter	1854
2. Kommissionens bevismateriale utilstrækkeligt	1857
Beviset for overtrædelsen	1859
1. Bevismæssige konstateringer	1859
A — Systemet med regelmæssige møder	1859
a) Den anfægtede retsakt	1859
b) Parternes anbringender	1860
c) Rettens vurdering	1862
B — Prisinitiativerne	1865
a) Den anfægtede retsakt	1865

* Processprog: nederlandsk.

b) Parternes anbringender	1872
c) Rettens vurdering	1878
C — Foranstaltninger, der skulle fremme iværksættelsen af prisinitiativerne	1884
a) Den anfægtede retsakt	1884
b) Parternes anbringender	1885
c) Rettens vurdering	1885
D — Mængdemål og kvoter	1887
a) Den anfægtede retsakt	1887
b) Parternes anbringender	1890
c) Rettens vurdering	1895
2. Anvendelsen af EØF-Traktatens artikel 85, stk. 1	1905
A — Retlig kvalifikation	1905
a) Den anfægtede retsakt	1905
b) Parternes anbringender	1908
c) Rettens vurdering	1912
B — Konkurrencebegrænsende virkning	1915
a) Den anfægtede retsakt	1915
b) Parternes anbringender	1915
c) Rettens vurdering	1916

DSM MOD KOMMISSIONEN

C — Påvirkning af handelen mellem medlemsstater	1917
a) Den anfægtede retsakt	1917
b) Parternes anbringender	1917
c) Rettens vurdering	1918
3. Sammenfatning	1919
Begrundelsen	1919
Bøden	1921
1. Overtrædelsens varighed	1921
2. Overtrædelsens grovhed	1922
A — En enkelt overtrædelse og sagsøgerens begrænsede rolle	1922
B — Kriterierne til udmåling af bøderne ikke konkrete	1924
C — Hensyntagen til overtrædelsens virkninger	1927
D — Utilstrækkelig hensyntagen til krisen på polypropylenmarkedet	1929
E — Tilsidesættelse af rimeligheds-, proportionalitets- og lighedsgrundsætningerne	1933
F — Førstegangsforsæelse	1934
Sagens omkostninger	1935

I sag T-8/89,

DSM NV, Heerlen (Nederlandene), ved advokat I. G. F. Cath, Haag, og med valgt adresse i Luxembourg hos advokat L. H. Dupong, 14 a, rue des Bains,

sagsøger,

mod

Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber ved ledende juridisk konsulent A. McClellan, som befuldmægtiget, bistået af advokat T. R. Ottervanger, Rotterdam, og med valgt adresse i Luxembourg hos Roberto Hayder, Kommissionens Juridiske Tjeneste, Centre Wagner, Kirchberg,

sagsøgt,

angående en påstand om annullation af Kommissionens beslutning af 23. april 1986 vedrørende en procedure i henhold til EØF-Traktatens artikel 85 (IV/31.149 — polypropylen, EFT L 230, s. 1),

har

DE EUROPÆISKE FÆLLESSKABERS RET I FØRSTE INSTANS
(Første Afdeling)

sammensat af præsidenten, J. L. Cruz Vilaça, og dommerne R. Schintgen, D. A. O. Edward, H. Kirschner og K. Lenaerts,

generaladvokat: B. Vesterdorf
justitssekretær: H. Jung,

på grundlag af den skriftlige forhandling, og efter at parterne har afgivet indlæg under den mundtlige forhandling, der fandt sted fra den 10. til den 15. december 1990,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse den 10. juli 1991,

afsagt følgende

Dom

Sagsfremstilling

- 1 Nærværende sag vedrører en beslutning fra Kommissionen, der pålagde femten polypropylenproducenter en bøde for overtrædelse af EØF-Traktatens artikel 85, stk. 1. Det produkt, der er genstand for den anfægtede beslutning (herefter benævnt »beslutningen«), er en af de vigtigste termoplastiske polymerer, som sælges »in bulk«. Polypropylen sælges af producenterne til videreforarbejdning og omdannelse til hel- eller halvfabrikata. De største polypropylenproducenter fremstiller over hundrede forskellige produktkvaliteter og dækker således en lang række forskellige anvendelsesformål. De væsentligste grundkvaliteter benævnes rafia, homopolymerisater til sprøjttestøbning, copolymerisater til sprøjttestøbning, slagfaste copolymerisater og folie. De virksomheder, beslutningen er rettet til, er alle førende producenter i den petrokemiske industri.

- 2 Det vesteuropæiske marked for polypropylen forsynes næsten udelukkende fra produktionsanlæg i Europa. Før 1977 blev markedet dækket af ti producenter, nemlig Montedison (der ændrede navn til Montepolimeri SpA og senere til Montedipe SpA), Hoechst AG, Imperial Chemical Industries plc og Shell International Chemical Company Ltd (kaldet »de fire store«), der tilsammen havde en markedsandel på 64%, Enichem Anic SpA, Italien, Rhône-Poulenc SA, Frankrig, Alcludia, Spanien, Chemische Werke Hüls og BASF AG, begge Tyskland, og Chemie Linz AG, Østrig. Efter udløbet af de patenter, som Montedison var indehaver af, kom der i 1977 syv nye producenter på det vesteuropæiske marked: Amoco og Hercules Chemicals NV i Belgien, ATO Chimie SA og Solvay & Cie SA i Frankrig, SIR i Italien, DSM NV i Nederlandene og Taqsa i Spanien. Den norske producent Saga Petrokjemi AS & Co. påbegyndte sin virksomhed i midten af 1978 og Petrofina SA

i 1980. De nytilkomne producenter havde en officiel produktionskapacitet på tilsammen ca. 480 000 ton, hvilket indebar en betydelig forøgelse af produktionskapaciteten i Vesteuropa, der i en årrække ikke kunne opvejes af stigningen i efterspørgslen. Dette medførte en ringe udnyttelse af produktionskapaciteten, men udnyttelsesgraden steg gradvist fra 60% i 1977 til 90% i 1983. Ifølge beslutningen har udbud og efterspørgsel siden 1982 stort set svaret til hinanden. I størstedelen af referenceperioden (1977-1983) blev polypropylenmarkedet imidlertid betragtet som værende præget af enten lav rentabilitet eller betydelige tab, navnlig som følge af høje faste omkostninger og stigningen i prisen på råstoffet polypropylen. Det fremgår af beslutningen (8. betragtning), at Montepolimeri SpA i 1983 havde en andel på 18% af det europæiske polypropylenmarked, mens Imperial Chemical Industries plc, Shell International Chemical Company Ltd og Hoechst AG hver havde en markedsandel på 11%, Hercules Chemicals NV knap 6%, ATO Chimie SA, BASF AG, DSM NV, Chemische Werke Hüls, Chemie Linz AG, Solvay & Cie SA og Saga Petrokjemi AS & Co. hver mellem 3% og 5% og Petrofina SA ca. 2%. Der foregik en omfattende handel med polypropylen mellem medlemsstaterne, idet hver af de ti EF-producenter solgte produktet i de fleste, om ikke alle, medlemsstater.

- 3 DSM NV var blandt de syv nye producenter, der kom ind på markedet i 1977. På polypropylenmarkedet var selskabet en mellemstor producent med en markedsandel på mellem 3,1% og 4,8%.

- 4 Den 13. og 14. oktober 1983 foretog tjenestemænd fra Kommissionen i medfør af artikel 14, stk. 3, i Rådets forordning nr. 17 af 6. februar 1962, første forordning om anvendelse af bestemmelserne i Traktatens artikel 85 og 86 (EFT 1959-1962, s. 81, herefter benævnt »forordning nr. 17«), samtidige kontrolundersøgelser hos følgende virksomheder, der fremstillede og leverede polypropylen til Fællesskabets marked:

— ATO Chimie SA, nu Atochem (herefter benævnt »ATO«)

— BASF AG (herefter benævnt »BASF«)

- DSM NV (herefter benævnt »DSM«)

- Hercules Chemicals NV (herefter benævnt »Hercules«)

- Hoechst AG (herefter benævnt »Hoechst«)

- Chemische Werke Hüls (herefter benævnt »Hüls«)

- Imperial Chemical Industries plc (herefter benævnt »ICI«)

- Montepolimeri SpA, nu Montedipe (herefter benævnt »Monte«)

- Shell International Chemical Company Ltd (herefter benævnt »Shell«)

- Solvay & Cie SA (herefter benævnt »Solvay«)

- BP Chimie (herefter benævnt »BP«).

Der blev ikke foretaget kontrolundersøgelser hos Rhône-Poulenc SA (herefter benævnt »Rhône-Poulenc«) eller Enichem Anic SpA.

- 5 Efter disse kontrolundersøgelser fremsatte Kommissionen i henhold til artikel 11 i forordning nr. 17 begæring om oplysninger, ikke blot over for de anførte virksomheder, men også over for følgende virksomheder:

- Amoco

- Chemie Linz AG (herefter benævnt »Linz«)

- Saga Petrokjemi AS & Co., der nu er en del af Statoil (herefter benævnt »Stat-oil«)

- Petrofina SA (herefter benævnt »Petrofina«)

- Enichem Anic SpA (herefter benævnt »Anic«).

Linz, der er et østrigsk selskab, anfægtede Kommissionens ret til at anmode herom og nægtede at efterkomme begæringen. Kommissionens tjenestemænd foretog herefter i medfør af artikel 14, stk. 2, i forordning nr. 17 kontrolundersøgelser hos Anic og hos Saga's britiske datterselskab, Saga Petrochemicals UK Ltd, samt hos Linz' salgsagenter i Det Forenede Kongerige og Tyskland. Der blev ikke over for Rhône-Poulenc fremsat begæring om oplysninger.

- 6 Kommissionen konkluderede på grundlag af de oplysninger, der blev tilvejebragt i forbindelse med kontrolundersøgelserne og begæringerne om oplysninger, at de pågældende producenter fra 1977 til 1983 ved en række prisinitiativer i strid med EØF-Traktatens artikel 85 regelmæssigt havde fastsat målpriser og udviklet et system med årlig kontrol af salgsmængder med henblik på at fordele det til rådighed værende marked ud fra aftalte mængder eller procentsatser. Kommissionen besluttede derfor den 30. april 1984 at iværksætte en procedure i henhold til artikel 3, stk. 1, i forordning nr. 17, og i maj 1984 fremsendte den en skriftlig meddelelse om klagepunkterne til de nævnte virksomheder med undtagelse af Anic og Rhône-Poulenc. Alle de virksomheder, meddelelsen var rettet til, svarede skriftligt.

- 7 Den 24. oktober 1984 mødtes den af Kommissionen udpegede høringskonsulent med de juridiske rådgivere for de virksomheder, som havde modtaget meddelelsen om klagepunkter, for at aftale den nærmere procedure for den høring, der skulle finde sted som led i den administrative procedure. Høringen skulle påbegyndes den 12. november 1984. Under dette møde meddelte Kommissionen endvidere, at den under henvisning til den argumentation, virksomhederne havde fremført i deres svar på meddelelsen om klagepunkter, straks ville fremsende yderligere bevismateriale vedrørende iværksættelsen af prisinitiativerne som supplement til det bevismateriale, som de allerede var i besiddelse af. Kommissionen fremsendte således den 31. oktober 1984 til virksomhedernes juridiske rådgivere en række dokumenter med kopi af prisinstrukser, som producenterne havde meddelt deres salgskontorer, og tabeller, som gengav dokumenternes indhold. Af hensyn til beskyttelsen af forretningshemmeligheder fastsatte Kommissionen visse betingelser for fremsendelsen af disse dokumenter. Navnlig måtte virksomhedernes salgsafdelinger ikke gøres bekendt med dokumenterne. Advokaterne for flere af virksomhederne afslog imidlertid at efterkomme betingelserne og tilbagesendte dokumenterne inden høringen.
- 8 På baggrund af de oplysninger, der var fremkommet i de skriftlige svar på meddelelsen om klagepunkter, besluttede Kommissionen at udvide proceduren til også at omfatte Anic og Rhône-Poulenc. Der blev derfor den 25. oktober 1984 til selskaberne fremsendt en meddelelse om klagepunkter svarende til den meddelelse, der var fremsendt til de øvrige femten virksomheder.
- 9 Den første høringsrunde fandt sted fra den 12. til den 20. november 1984, hvorunder alle virksomheder blev hørt med undtagelse af Shell (der havde nægtet at deltage i enhver høring), Anic, ICI og Rhône-Poulenc (som fandt, at de ikke havde været i stand til at forberede sagen).
- 10 Under høringen afslog flere virksomheder at tage stilling til de punkter, der var rejst i de dokumenter, som var fremsendt til dem den 31. oktober 1984. De gjorde i denne forbindelse gældende, at Kommissionen væsentligt havde ændret sin argumentation, og at de i hvert fald burde have lejlighed til at fremsætte skriftlige bemærkninger. Andre virksomheder hævdede, at de ikke havde haft tilstrækkelig tid til at gennemgå dokumenterne før høringen. Advokaterne for BASF, DSM,

Hercules, Hoechst, ICI, Linz, Monte, Petrofina og Solvay fremsendte en fælles skrivelse herom til Kommissionen den 28. november 1984. Hüls meddelte ved skrivelse af 4. december 1984, at selskabet tilsluttede sig dette synspunkt.

- 11 Kommissionen fremsendte derfor den 29. marts 1985 en ny række dokumenter, der omfattede prisinstrukser, som virksomhederne havde givet til deres salgskontorer, vedlagt tabeller vedrørende priserne, samt et sammendrag af beviserne vedrørende hvert af de prisinitiativer, med hensyn til hvilke Kommissionen havde dokumenter. Kommissionen opfordrede virksomhederne til at svare herpå, dels skriftligt, dels under en ny høringsrunde, og meddelte, at den frafaldt de betingelser, der var fastsat i første omgang, vedrørende overgivelse af dokumenterne til salgsafdelingerne.
- 12 Kommissionen svarede ved en anden skrivelse af samme dato på de af advokaterne fremførte argumenter, hvorefter den ikke havde givet en præcis, retlig definition af det påståede kartel i overensstemmelse med Traktatens artikel 85, stk. 1, og den opfordrede virksomhederne til at fremkomme med deres skriftlige og mundtlige bemærkninger.
- 13 Der fandt en ny høringsrunde sted fra den 8. til den 11. juli 1985 og den 25. juli 1985. Anic, ICI og Rhône-Poulenc fremsatte her deres bemærkninger, og de andre virksomheder (med undtagelse af Shell) kommenterede de punkter, der var rejst i Kommissionens to skrivelser af 29. marts 1985.
- 14 Udkast til referat af høringerne med den nødvendige dokumentation blev fremsendt til medlemmerne af Det Rådgivende Udvalg for Kartel- og Monopolspørgsmål (herefter benævnt »Det Rådgivende Udvalg«) den 19. november 1985 og til virksomhederne den 25. november 1985. Det Rådgivende Udvalg vedtog sin udtalelse ved sit 170. møde den 5. og 6. december 1985.
- 15 På grundlag af denne procedure vedtog Kommissionen den 23. april 1986 den anfægtede beslutning, der lyder således:

»Artikel 1

Anic SpA, ATO Chimie SA (nu Atochem), BASF AG, DSM NV, Hercules Chemicals NV, Hoechst AG, Chemische Werke Hüls (nu Hüls AG), ICI plc, Chemische Werke Linz, Montepolimeri SpA (nu Montedipe), Petrofina SA, Rhône-Poulenc SA, Shell International Chemical Company Ltd, Solvay & Cie og Saga Petrokjemi AS & Co. (tilhører nu Statoil) har overtrådt EØF-Traktatens artikel 85, stk. 1, ved:

- for Anic's vedkommende fra omkring november 1977 eller 1978 og til sent i 1982 eller begyndelsen af 1983
- for Rhône-Poulenc's vedkommende fra omkring november 1977 og til udgangen af 1980
- for Petrofina's vedkommende fra 1980 og mindst til november 1983
- for Hoechst's, ICI's, Montepolimeri's og Shell's vedkommende fra omkring midten af 1977 og mindst til november 1983
- for Hercules', Linz', Saga's og Solvay's vedkommende fra omkring november 1977 og mindst til november 1983
- for ATO's vedkommende senest fra 1978 og mindst til november 1983
- for BASF's, DSM's og Hüls' vedkommende fra et tidspunkt mellem 1977 og 1979 og mindst til november 1983

at have deltaget i en aftale og samordnet praksis, der havde sin oprindelse i 1977, og hvorved de producenter, der leverer polypropylen på Fællesskabets område:

- a) kontaktede hinanden og regelmæssigt (fra begyndelsen af 1981 to gange om måneden) mødtes på en række hemmelige møder for at drøfte og fastlægge deres forretningspolitik
- b) fra tid til anden fastsatte 'målpriser' (eller minimumspriser) for salg af produktet i hver af EF's medlemsstater
- c) vedtog forskellige foranstaltninger med det formål at lette iværksættelsen af sådanne målpriser, omfattende (hovedsagelig) midlertidige produktionsbegrænsninger, udveksling af detaljerede oplysninger om deres leverancer, afholdelse af lokale møder og fra udgangen af 1982 et 'kundeledelsessystem' med henblik på gennemførelse af prisforhøjelser over for bestemte kunder
- d) indførte samtidige prisforhøjelser for at virkeliggøre disse mål
- e) delte markedet ved at tildele hver producent et årligt salgsmål eller en årlig 'kvote' (1979, 1980 og i det mindste en del af 1983) eller, i mangel af en endelig aftale for hele året, krævede, at producenterne begrænsede deres salg i hver måned på basis af salget i en foregående periode (1981, 1982).

Artikel 2

De i artikel 1 nævnte virksomheder skal omgående bringe den nævnte overtrædelse til ophør (såfremt dette ikke allerede er tilfældet) og skal for fremtiden afstå fra enhver aftale eller samordnet praksis med samme eller tilsvarende mål eller virkning, herunder enhver udveksling af oplysninger af en art, der normalt betragtes som forretningshemmeligheder, hvorved deltagerne direkte eller indirekte informere-

res om andre individuelle producenters produktion, leverancer, lagre, salgspriser, omkostninger eller investeringer, eller hvorved de kunne overvåge tilslutning til udtrykkelige eller stiltiende aftaler eller samordninger vedrørende priser eller markedsdeling i EF. Enhver udveksling af generelle oplysninger, som producenterne måtte deltage i (f.eks. via Fides), skal være udformet således, at der ikke meddeles oplysninger, hvoraf individuelle producenters adfærd kan udledes, og navnlig skal virksomhederne afstå fra indbyrdes at udveksle enhver yderligere oplysning af relevans for konkurrencen, der ikke er omfattet af den generelle informationsudvekslingsordning.

Artikel 3

For den i artikel 1 fastslåede overtrædelse pålægges nedenstående virksomheder følgende bøder:

- i) Anic SpA, en bøde på 750 000 ECU, eller 1 103 692 500 LIT
- ii) Atochem, en bøde på 1 750 000 ECU, eller 11 973 325 FF
- iii) BASF AG, en bøde på 2 500 000 ECU, eller 5 362 225 DM
- iv) DSM NV, en bøde på 2 750 000 ECU, eller 6 657 640 HFL
- v) Hercules Chemicals NV, en bøde på 2 750 000 ECU, eller 120 569 620 BFR
- vi) Hoechst AG, en bøde på 9 000 000 ECU, eller 19 304 010 DM
- vii) Hüls AG, en bøde på 2 750 000 ECU, eller 5 898 447,50 DM

- viii) ICI plc, en bøde på 10 000 000 ECU, eller 6 447 970 UKL

- ix) Chemische Werke Linz, en bøde på 1 000 000 ECU, eller 1 471 590 000 LIT

- x) Montedipe, en bøde på 11 000 000 ECU, eller 16 187 490 000 LIT

- xi) Petrofina SA, en bøde på 600 000 ECU, eller 26 306 100 BFR

- xii) Rhône-Poulenc SA, en bøde på 500 000 ECU, eller 3 420 950 FF

- xiii) Shell International Chemical Company Ltd, en bøde på 9 000 000 ECU, eller 5 803 173 UKL

- xiv) Solvay & Cie, en bøde på 2 500 000 ECU, eller 109 608 750 BFR

- xv) Statoil, Den Norske Stats Oljeselskap AS (der har overtaget Saga Petrokjemi), en bøde på 1 000 000 ECU, eller 644 797 UKL.

Artikel 4 og 5

(udelades)«.

¹⁶ Den 8. juli 1986 blev det endelige referat af høringerne med de af virksomhederne ønskede rettelser, tilføjelser og udeladelser fremsendt til disse.

Retsforhandlinger

- 17 Sagsøgeren har herefter ved stævning, indleveret til Domstolens Justitskontor den 31. juli 1986, anlagt nærværende sag med påstand om annullation af beslutningen. Tretten af de fjorten andre virksomheder, beslutningen var rettet til, har ligeledes anlagt annullationssøgsmål (sagerne T-1/89 — T-4/89, T-6/89, T-7/89 og T-9/89 — T-15/89).
- 18 Den skriftlige forhandling har i det hele fundet sted for Domstolen.
- 19 Domstolen har ved kendelse af 15. november 1989 hjemvist denne sag og de tretten andre sager til Retten, jf. artikel 14 i Rådets afgørelse af 24. oktober 1988 om oprettelse af De Europæiske Fællesskabers Ret i Første Instans (herefter benævnt »Rådets afgørelse af 24. oktober 1988«).
- 20 Rettens præsident har i henhold til afgørelsens artikel 2, stk. 3, udpeget en generaladvokat.
- 21 Rettens justitssekretær anmodede ved skrivelse af 3. maj 1990 parterne om at deltage i et uformelt møde med henblik på at tilrettelægge den mundtlige forhandling. Dette møde fandt sted den 28. juni 1990.
- 22 Ved skrivelse af 9. juli 1990 anmodede Rettens justitssekretær parterne om at fremkomme med deres bemærkninger til, at sagerne T-1/89 — T-4/89 og T-6/89 — T-15/89 eventuelt blev forenet med henblik på den mundtlige forhandling. Ingen af parterne gjorde indsigelse herimod.

- 23 Retten har herefter ved kendelse af 25. september 1990 besluttet at forene de nævnte sager med henblik på den mundtlige forhandling, idet disse har forbindelse med hinanden, jf. artikel 43 i Domstolens procesreglement, der i henhold til artikel 11, stk. 3, i Rådets afgørelse af 24. oktober 1988 finder tilsvarende anvendelse på proceduren for Retten.
- 24 Retten har ved kendelse af 15. november 1990 truffet afgørelse vedrørende de anmodninger om fortrolig behandling, der var indgivet af sagsøgerne i sagerne T-2/89, T-3/89, T-9/89, T-11/89, T-12/89 og T-13/89, og har delvis imødekommet disse.
- 25 Parterne har ved skrivelser indleveret til Rettens Justitskontor i perioden fra den 9. oktober til den 29. november 1990 besvaret de spørgsmål, som Retten havde stillet ved justitssekretærens skrivelser af 19. juli.
- 26 På grundlag af svarene på spørgsmålene og den refererende dommers rapport har Retten efter at have hørt generaladvokaten besluttet at indlede den mundtlige forhandling uden forudgående bevisoptagelse.
- 27 Parterne har afgivet indlæg og besvaret Rettens spørgsmål under den mundtlige forhandling, der fandt sted fra den 10. til den 15. december 1990.
- 28 Generaladvokaten fremsatte forslag til afgørelse i retsmødet den 10. juli 1991.

Parternes påstande

- 29 Sagsøgeren, DSM, har nedlagt følgende påstande:
- 1) Kommissionens beslutning af 23. april 1986 (IV/31.149 — polypropylen), der er genstand for denne sag, annulleres eller erklæres ugyldig, helt eller delvis.

- 2) Den bøde, der er pålagt sagsøgeren, ophæves eller nedsættes.
- 3) Der træffes sådanne bestemmelser og foranstaltninger, som Domstolen (Retten) finder passende.
- 4) Sagsøgte tilpligtes at betale sagens omkostninger.

Sagsøgte, Kommissionen, har nedlagt følgende påstande:

— Frifindelse.

— Sagsøgeren tilpligtes at betale sagens omkostninger.

Realiteten

- 30 Retten skal først undersøge sagsøgerens anbringender om, at der er sket tilsidesættelse af retten til kontradiktion, (1) da Kommissionen har undladt at fremsende dokumenter, der er grundlaget for beslutningen, og (2) da den ikke har anvendt tilstrækkeligt bevismateriale, således at bevisbyrden er blevet vendt om. Retten skal dernæst behandle anbringenderne vedrørende beviset for overtrædelsen. Disse vedrører dels (1) Kommissionens bevismæssige konstateringer, dels (2) anvendelsen af EØF-Traktatens artikel 85, stk. 1, på disse faktiske omstændigheder. Det gøres herved gældende, (A) at Kommissionen ikke har kvalificeret overtrædelsen korrekt, (B) at den ikke har vurderet den konkurrencebegrænsende virkning korrekt, og (C) at den ikke har vurderet virkningerne på handelen mellem medlemsstater korrekt. For det tredje skal Retten behandle anbringenderne vedrørende beslutningens begrundelse, og for det fjerde anbringenderne vedrørende fastsættelsen af bøden, der hævdes ikke at være passende under hensyn til den påståede overtrædelses (1) varighed og (2) grovhed.

Retten til kontradiktion

1. Undladelse af at fremsende dokumenter sammen med meddelelsen om klagepunkter

- 31 Sagsøgeren har anført, at Kommissionen ved fremsendelsen af meddelelsen om klagepunkter til selskabet har undladt at medsende dokumenter, der er omtalt i fjorten betragtninger til beslutningen, og at den på denne måde har gjort det umuligt for selskabet at udtale sig om disses indhold. Det drejer sig om et referat af mødet den 13. maj 1982 udarbejdet af en medarbejder hos Hercules [beslutningens 15. betragtning, litra b); jf. 37. betragtning], et dokument af 6. september 1977, der angiveligt er fundet hos Solvay (beslutningen, 16. betragtning, femte afsnit), Shell's svar på meddelelsen om klagepunkter (17. betragtning til beslutningen), referatet af to interne møder i Shell, der blev afholdt den 5. juli (beslutningen, 29. betragtning, andet afsnit) og den 12. september 1979 (31. betragtning til beslutningen), et internt dokument fra Solvay (32. betragtning til beslutningen), en meddelelse fra Solvay til salgskontorerne af 17. juli 1981 (35. betragtning til beslutningen), artikler offentliggjort i fagpressen i slutningen af 1981 (36. betragtning til beslutningen), et internt notat fra ICI vedrørende »stabilitet« (46. betragtning til beslutningen), dokumenter fra Shell vedrørende Det Forenede Kongerige og Frankrig og et dokument fra Shell med overskriften »PP W. Europe-Pricing« og »Market quality report« (49. betragtning til beslutningen), forskellige dokumenter fra ATO, navnlig et internt notat af 28. september 1983 (51. betragtning til beslutningen), tabeller fundet hos ICI vedrørende reviderede mål for 1979 (54. betragtning til beslutningen), referatet af mødet den 10. marts 1982 udarbejdet af en medarbejder hos ICI (58. betragtning til beslutningen), et udateret notat fra ICI som forberedelse af et møde med Shell, der skulle afholdes i maj 1983, og endelig et arbejdspapir vedrørende første kvartal 1983, der blev fundet hos Shell (63. betragtning til beslutningen).
- 32 Sagsøgeren har i denne forbindelse gjort gældende, at der foreligger en overtrædelse af artikel 2, stk. 1, i Kommissionens forordning nr. 99/63/EØF af 25. juli 1963 vedrørende udtalelser i henhold til artikel 19, stk. 1 og 2, i Rådets forordning nr. 17 (EFT 1963-1964, s. 42, herefter benævnt »forordning nr. 99/63«), hvorefter Kommissionen skal give virksomhederne skriftlig meddelelse om de klagepunkter imod dem, som tages i betragtning. Meddelelsen om klagepunkter bør være ledsaget af de dokumenter, der er grundlaget for disse. Selv om alle sagens dokumenter ikke nødvendigvis skal fremsendes til de berørte virksomheder, skal de orienteres om de faktiske omstændigheder, hvorpå Kommissionen bygger sine klagepunkter (Domstolens dom af 13.7.1966, forenede sager 56/64 og 58/64, Consten-Grundig mod Kommissionen, Sml. 1965-1968, s. 245). Hvis det drejer sig om specifikke dokumenter, bør Kommissionen fremsende disse til virksomhederne eller — hvis de må formodes at være kendte — angive, hvilke dokumenter der er tale om. Det

må endvidere overlades til den pågældende virksomhed at vurdere, hvor vigtigt et dokument er, og hvorledes den vil reagere herpå.

- 33 Kommissionen har anført, at alle de dokumenter, der vedrører sagsøgeren og er bevis for selskabets deltagelse i kartellet, er fremsendt til dette sammen med meddelelsen om klagepunkter således, at selskabet har kunnet finde frem til dokumenterne, bortset fra referatet af et møde den 10. marts 1982 udarbejdet af en medarbejder hos ICI (58. betragtning til beslutningen). Dette referat præciserer imidlertid kun indholdet af en plan, der blev fundet hos ICI og Hercules (bilag 71 til den generelle del af meddelelsen om klagepunkter, herefter benævnt »bilag til den generelle meddelelse«), og som blev fremsendt til sagsøgeren. Desuden vedrører planen 1982, og sagsøgeren har i stævningen erkendt at have deltaget i kartellet i dette år.
- 34 Endvidere har Kommissionen anført, at sagsøgeren i forbindelse med aktindsigten kunne have fået kendskab til nogle af de dokumenter, som ifølge selskabet ikke er fremsendt til dette.
- 35 Hertil kommer, at de dokumenter, der er henvist til i den 46. og 54. betragtning til beslutningen, blev fremsendt til sagsøgeren som bilag 35 og 55 til den generelle del af meddelelsen om klagepunkter.
- 36 Endelig har Kommissionen erkendt, at visse dokumenter, der er nævnt i beslutningen, ikke blev fremsendt til sagsøgeren, fordi de slet ikke vedrørte selskabet og derfor ikke dannede grundlag for den del af beslutningen, der vedrører dette. De havde derfor ingen betydning for vurderingen af sagsøgerens stilling i kartellet.
- 37 Det bemærkes, at det fremgår af Domstolens praksis, at det afgørende ikke er dokumenterne i sig selv, men de konklusioner, som Kommissionen drager på grundlag af disse. Såfremt dokumenterne ikke er nævnt i meddelelsen om klage-

punkter, kan den pågældende virksomhed med rette antage, at de ikke har betydning for sagen. Underretter Kommissionen ikke en virksomhed om, at visse dokumenter vil blive anvendt i beslutningen, afskærer Kommissionen den fra i tide at udtale sig om dokumenternes bevisværdi. Dokumenterne vil af denne grund ikke kunne anvendes som bevis over for virksomheden (dom af 25.10.1983, sag 107/82, AEG-Telefunken mod Kommissionen, Sml. s. 3151, præmis 27, og senest dom af 3.7.1991, sag C-62/86, AKZO Chemie mod Kommissionen, Sml. I, s. 3359, præmis 21).

- 38 I dette tilfælde kan alene de dokumenter, der er nævnt i den generelle eller den specielle del af meddelelsen om klagepunkter eller i skrivelserne af 8. oktober 1984 og 29. marts 1985, samt de dokumenter, der er vedlagt disse, men ikke udtrykkeligt nævnt heri, anses for bevismidler mod sagsøgeren under nærværende sag. For så vidt angår de dokumenter, der er vedlagt meddelelserne om klagepunkter, men som ikke er nævnt heri, kan de kun gøres gældende over for sagsøgeren i beslutningen, hvis selskabet med rimelighed har kunnet udlede af meddelelserne, hvilke konklusioner Kommissionen ville drage heraf.
- 39 Af de dokumenter, sagsøgeren har anført, kan herefter alene ICI's interne notat vedrørende »stabilitet« (46. betragtning til beslutningen) og de hos ICI fundne tabeller vedrørende reviderede mål for 1979 (54. betragtning til beslutningen) anvendes som bevis over for sagsøgeren, idet disse er nævnt i punkt 71 og 93 i den generelle del af meddelelsen om klagepunkter, der er fremsendt til sagsøgeren, og de er endvidere vedlagt denne som bilag 35 og 55. De øvrige dokumenter, sagsøgeren har nævnt, kan ikke anses for bevismidler mod selskabet under nærværende sag.
- 40 Spørgsmålet om, hvorvidt de sidstnævnte dokumenter er nødvendige for at underbygge de bevismæssige konstateringer, Kommissionen i beslutningen har foretaget i forhold til sagsøgeren, henhører under Rettens undersøgelse af, om disse konstateringer kan lægges til grund.

2. Kommissionens bevismateriale utilstrækkeligt

- 41 Sagsøgeren har anført, at de af Kommissionen fremlagte dokumenter ikke er troværdige, og navnlig at ICI's notater er udtryk for ophavsmændenes subjektive ønsker eller fortolkning, som blev styret af deres personlige politiske mål i virksomheden.
- 42 Kommissionen kan ifølge sagsøgeren ikke forsøge at tillægge en sag en større rækkevidde, end der objektivt er bevis for i de faktiske omstændigheder. Endvidere skal Kommissionen anvende principperne »praesumptio innocentiae« og »in dubio pro reo«. Kommissionen har imidlertid draget almindelige følgeslutninger på grundlag af tilfældige faktiske omstændigheder, som set i deres rette sammenhæng kunne give et andet billede af sagsøgerens adfærd og stilling på markedet. Kommissionen har gjort gældende, at den med disse tilfældige faktiske omstændigheder har ført bevis for sagsøgerens skyld, og den har herved støttet sig på utilstrækkelige og usikre beviser, der ikke er afgørende. Dette har ført til, at bevisbyrden er blevet vendt om, således at DSM skal bevise, at selskabets adfærd på markedet generelt var helt forskellig fra det, Kommissionen har anført, eller give en anden forklaring på de faktiske omstændigheder. Ifølge sagsøgeren er det derimod Kommissionen, der må sandsynliggøre sin udlægning af de faktiske omstændigheder over for den forklaring, virksomhederne har givet.
- 43 Kommissionen har heroverfor anført, at sagsøgeren ikke har angivet, af hvilke grunde de af Kommissionen fremlagte dokumenter ikke er troværdige.
- 44 Videre har Kommissionen anført, at den ikke har tillagt de foreliggende faktiske omstændigheder en større rækkevidde, end de faktisk har. Den har i denne forbindelse henvist til, at beviset for en overtrædelse af EØF-Traktatens artikel 85 nødvendigvis må føres på grundlag af flere virksomheders adfærd. I modsætning til, hvad DSM har anført, påhviler det sagsøgeren ud fra alt det bevismateriale, Kommissionen har fremlagt, at påvise, at de faktiske omstændigheder kan fortolkes på en anden måde.

- 45 Endelig er anbringendet om, at princippet »in dubio pro reo« er blevet tilsidesat, ifølge Kommissionen grundløst, når henses til omfanget af bevismaterialet i sagen.
- 46 Det bemærkes, at indholdet af de af ICI udarbejdede referater bekræftes af forskellige dokumenter, bl.a. en række tabeller vedrørende de forskellige producenters salgsmængder og prisinstrukser, der med hensyn til beløbsangivelser og ikrafttrædelsesdato svarer til de målpriser, som er nævnt i mødereferaterne. Tilsvarende bekræfter svarene fra forskellige producenter på de begæringer om oplysninger, som Kommissionen fremsendte til dem, i det store og hele indholdet af referaterne.
- 47 Kommissionen kunne derfor lægge til grund, at de mødereferater, der blev fundet hos ICI, tilstrækkeligt objektivt gengav indholdet af møderne. Disse blev ledet af forskellige medarbejdere fra ICI, hvilket forøgede behovet for, at de orienterede de medarbejdere fra ICI, der ikke deltog i et givet møde, korrekt om indholdet heraf ved et mødereferat.
- 48 Det påhviler under disse omstændigheder sagsøgeren at give en anden forklaring på indholdet af de møder, selskabet deltog i, ved at fremkomme med præcise oplysninger, f.eks. ved at fremlægge dets egne medarbejders notater fra de møder, de deltog i, eller føre disse medarbejdere som vidner. Det må imidlertid fastslås, at sagsøgeren ikke er fremkommet med eller har tilbudt at fremkomme med sådanne oplysninger for Retten.
- 49 Endvidere bemærkes, at spørgsmålet om, hvorvidt Kommissionen har draget for vidtgående konklusioner på grundlag af det foreliggende bevismateriale og således har tilsidesat principperne »praesumptio innocentiae« og »in dubio pro reo«, hører sammen med spørgsmålet om, hvorvidt Kommissionens bevismæssige konstateringer i beslutningen underbygges af det bevismateriale, den har fremlagt. Da der her

er tale om et realitetsspørgsmål, som er knyttet sammen med beviset for overtrædelsen, må det undersøges senere sammen med de øvrige bevismæssige spørgsmål.

Beviset for overtrædelsen

50 Det anføres i beslutningen (80. betragtning, første afsnit), at de polypropylenproducenter, der leverede til EF, fra 1977 deltog i et kompleks af planer, ordninger og foranstaltninger, der blev vedtaget inden for rammerne af et system med regelmæssige møder og løbende kontakter. Det tilføjes (80. betragtning, andet afsnit), at producenternes overordnede plan var at mødes og nå til enighed i konkrete anliggender.

51 Det må derfor først undersøges, om Kommissionen har ført tilstrækkeligt bevis vedrørende (A) systemet med regelmæssige møder, (B) prisinitiativerne, (C) de foranstaltninger, der skulle fremme iværksættelsen af prisinitiativerne, og (D) fastsættelsen af mængdemål og kvoter. Der skal herved (a) tages hensyn til beslutningen og (b) parternes anbringender, før (c) disse vurderes. Endelig må Retten efterprøve anvendelsen af EØF-Traktatens artikel 85, stk. 1, på disse faktiske omstændigheder.

1. *Bevismæssige konstateringer*

A — Systemet med regelmæssige møder

a) Den anfægtede retsakt

52 Det anføres i beslutningen (78. betragtning, fjerde afsnit, og 104. betragtning, tredje afsnit), at systemet med regelmæssige møder for polypropylenproducenter blev indført ved udgangen af 1977, og at der blev afholdt seks møder i 1978 (18. betragtning, første afsnit), men at det ikke er muligt at fastslå den nøjagtige dato for, hvornår hver enkelt producent begyndte at deltage heri. Sagsøgeren, der var blandt de producenter, hvis »opbakning« bag initiativet i december 1977 ikke er bevist, har anført, at selskabet ikke ved, hvornår møderne blev påbegyndt, og at det først kan erkende at have deltaget i disse fra 1980.

- 53 Endvidere anføres det i beslutningen (105. betragtning, første og andet afsnit), at det ikke er muligt med sikkerhed at fastslå det nøjagtige tidspunkt for, hvornår hver enkelt producent begyndte at deltage i de regelmæssige plenarmøder. Anic, ATO, BASF, DSM og Hüls kan ikke være begyndt at deltage senere end 1979, da alle fem producenter påviseligt deltog i markedsdelingen eller kvoteordningerne, der for første gang var gældende i dette år.
- 54 Det fremgår af beslutningen (104. betragtning, tredje afsnit, og 105. betragtning, andet og fjerde afsnit), at ICI har oplyst, at sagsøgeren deltog fast i møderne, og at systemet med regelmæssige møder for polypropylenproducenter var i kraft i hvert fald til udgangen af september 1983. Ifølge beslutningen (18. betragtning, første og tredje afsnit) deltog sagsøgeren i dette system.
- 55 Endelig anføres det i beslutningen (21. betragtning), at formålet med de regelmæssige møder navnlig var at fastsætte målpriser og salgsmål og at sikre producenternes overholdelse heraf.

b) Parternes anbringender

- 56 Sagsøgeren har anført, at selskabet ifølge beslutningen deltog i kartellet »fra et tidspunkt mellem 1977 og 1979«. Kommissionen kan imidlertid ikke anvende en så ubestemt angivelse af, hvornår overtrædelsen blev påbegyndt. Den skulle præcist have angivet dette tidspunkt, og hvis den ikke var i stand til det, skulle den have ladet tvivlen komme sagsøgeren til gode.
- 57 Sagsøgeren har erkendt at have deltaget fast i møderne for polypropylenproducenter fra den 1. januar 1981, men selskabet har konsekvent benægtet at have deltaget i møderne før dette tidspunkt med en vis regelmæssighed eller på en struktureret måde.

- 58 Videre har sagsøgeren anført, at når Kommissionen alligevel gør gældende, at sagsøgeren ikke kan være begyndt at deltage senere end 1979, bygger den dette på dokumenter fra ICI, som imidlertid ikke har bevisværdi, og som fortolkes forkert. Det drejer sig alene om tabeller, hvori produktionstillene for de forskellige producenter er anført.
- 59 Sagsøgeren har i replikken tilføjet, at det forhold, at Amoco's navn er nævnt i disse dokumenter, viser, at disse ikke har bevisværdi med hensyn til sagsøgerens deltagelse i møderne, idet Kommissionen har erkendt, at Amoco ikke deltog i møderne. Der er heller ikke knyttet bevisværdi til et notat af 27. februar 1978 (bilag III til svarskriftet).
- 60 Kommissionen har anført, at DSM har erkendt at have deltaget i møderne med en vis regelmæssighed efter den 1. januar 1981, og selv om selskabet har bestridt at have deltaget med en vis regelmæssighed eller på en struktureret måde før 1981, har det ikke bestridt at have deltaget uregelmæssigt eller lejlighedsvis.
- 61 Kommissionen har gjort gældende, at det fremgår af en del dokumenter, at sagsøgeren deltog i møderne før 1981. Det drejer sig om punkt 23 i sagsøgerens svar på meddelelsen om klagepunkter, hvor selskabet i uklare vendinger erkender at have været repræsenteret ved møder før 1981, om ICI's svar på begæringen om oplysninger (bilag 8 til den generelle meddelelse), hvorefter sagsøgeren deltog i møderne som »regular participant«, om udtalelser ved generalforsamlingen i European Association of Textile Polyolefines (herefter benævnt »EATP«) den 26. maj 1978, hvoraf fremgår, at sagsøgeren »will support the movement to get prices at a reasonable level« (»vil støtte bestræbelserne på at få priserne op på et rimeligt niveau«) (bilag 7 til den generelle meddelelse), om bilag 55 ff. til den generelle del af meddelelsen om klagepunkter, som indeholder præcise oplysninger, der kun kan være givet af sagsøgeren, og endelig om et notat fra sagsøgeren af 27. februar 1978, hvoraf fremgår, at selskabet fra dette tidspunkt ville respektere aftalerne og var bekymret over, at nogle af dets konkurrenter overholdt dem mindre konsekvent.

c) Rettens vurdering

- 62 Det bemærkes indledningsvis, at angivelsen af tidspunktet for, hvornår sagsøgeren begyndte at deltage i overtrædelsen — hvilket ifølge beslutningens artikel 1 skete på et tidspunkt mellem 1977 og 1979 — på grundlag af betragtningerne til beslutningen må forstås således, at sagsøgeren begyndte at deltage på et tidspunkt mellem begyndelsen og slutningen af 1978. Det bemærkes i denne forbindelse, at der hverken i den generelle eller den specielle del af meddelelsen om klagepunkter til sagsøgeren eller i beslutningen gøres klagepunkter gældende over for selskabet for tiden før 1978. I beslutningen (78. betragtning) anføres det således udtrykkeligt, at det ikke er fastslået, at sagsøgeren deltog i prisinitiativet i december 1977. Endvidere bemærkes, at det anføres i beslutningens 105. betragtning, andet afsnit, at sagsøgeren ikke kan være begyndt at deltage senere end begyndelsen af 1979.
- 63 På grundlag af dels sagsøgerens interne notat af 27. februar 1978 (bilag III til svarskriftet), som blev udarbejdet som oplæg til et møde den 28. februar 1978, og hvori der blandt fejlene i selskabets prispolitik nævnes »clinging to agreements even when heavy violations of our partners become obvious« (»overholdelse af aftaler, selv når det er klart, at vore partnere overtræder dem groft«) samtidig med, at det klart fremgår af citatets sammenhæng, at »partners« ikke kan være kunderne og leverandørerne, der i øvrigt omtales som sådanne i dokumentet, dels sagsøgerens udtalelser ved EATP-mødet den 26. maj 1978 (bilag 7 til den generelle meddelelse), hvoraf fremgår følgende:

»It is our conviction that stability in supply and in pricing is most important... Therefore we will support the move to get prices at a reasonable level. This morning we have heard some comments indicating the November initiative has not been fully carried through, nevertheless we are of the opinion that it is absolutely necessary to pursue this goal further«

(»Det er vores opfattelse, at det er meget vigtigt med stabilitet i udbud og priser... Vi vil derfor støtte bestræbelserne på at få priserne op på et rimeligt niveau. I formiddag har vi hørt udtalelser, der viser, at november-initiativet ikke fuldt ud er blevet gennemført, men det er efter vores opfattelse absolut nødvendigt, at dette mål forfølges yderligere«),

kan det fastslås, at sagsøgeren fra et tidspunkt, der kan fastlægges til 1978, deltog i de møder for »Senior Managers« (»chefer«), der blev arrangeret af polypropylen-producenterne, og hvorunder ideen med at fastsætte målpriser blev udviklet. Dette fremgår af ICI's svar på begæringen om oplysninger (bilag 8 til den generelle meddelelse), hvori anføres, at »Generally speaking however, the concept of recommending 'Target Prices' was developed during the early meetings which took place in 1978« (»Generelt blev systemet med at anbefale 'målpriser' imidlertid udviklet i de første møder, der fandt sted i 1978«).

- 64 For så vidt angår den følgende periode, bemærkes, at det fremgår af ICI's svar på begæringen om oplysninger, at sagsøgeren deltog fast i de regelmæssige »chef- og »ekspert«-møder fra udgangen af 1978 eller begyndelsen af 1979. Det anføres således i dette referat, at sagsøgeren — i modsætning til to andre producenter — var blandt de faste deltagere i møderne. Endvidere anføres følgende:

»By late 1978/early 1979 it was determined that the *ad hoc* meetings of Senior Managers should be supplemented by meetings of lower level managers with more marketing knowledge. This two-tier level of representation became identified as (a) 'Bosses' ... and (b) 'Experts'«.

(»Ved udgangen af 1978 eller begyndelsen af 1979 blev det besluttet, at *ad hoc*-møderne for overordnede ledere skulle suppleres med møder for ledere på et lavere niveau med større kendskab til markedsføring. Denne totrins-repræsentation blev betegnet som (a) 'chefer' ... og (b) 'eksperter'«).

- 65 ICI's svar på begæringen om oplysninger underbygges på dette punkt for det første af sagsøgerens eget svar på begæringen om oplysninger, hvori selskabet ganske vist anfører, at det først deltog i møderne med en vis regelmæssighed fra januar 1981, men selskabet bestrider ikke at have deltaget før dette tidspunkt. For det andet underbygges svaret af, at der ud for sagsøgerens navn i de tabeller, der blev fundet hos ICI og ATO (bilag 55-61 til den generelle meddelelse), er anført oplysninger om selskabets omsætning i forskellige måneder og år. De fleste sagsøgere har imidlertid i deres svar på et skriftligt spørgsmål fra Retten erkendt, at det ikke var

muligt at opstille de tabeller, der blev fundet hos ICI, ATO og Hercules, på grundlag af statistikker fra Fides-systemet, og ICI har i sit svar på begæringen om oplysninger vedrørende en af disse tabeller oplyst, at »the source of information for actual historic figures in this table would have been the producers themselves« (»kilden til oplysningerne om faktiske historiske tal i denne tabel må have været producenterne selv«). Det må imidlertid tilføjes, at det sidste forhold ikke i sig selv er bevis for, at sagsøgeren deltog i møderne, og heller ikke, at det var tilfældet med hensyn til Amoco, men det underbygger indholdet af de øvrige beviser, og på grundlag af disse må det anses for bevist, at sagsøgeren deltog i møderne. Der foreligger ikke et sådant bevismateriale med hensyn til Amoco.

66 Endelig fremgår det af sagsøgerens svar på begæringen om oplysninger, at selskabet deltog i næsten alle de producentmøder, der påstås at være afholdt i 1982 og 1983.

67 Det er endvidere med rette, at Kommissionen på grundlag af de oplysninger, som ICI gav i svaret på begæringen om oplysninger, og som underbygges af en række mødereferater, fandt, at formålet med møderne navnlig var at fastsætte målpriser og salgsmål. Det anføres således i svaret: »'Target prices' for the basic grade of each principal category of polypropylene as proposed by producers from time to time since 1 January 1979 are set forth in Schedule...«, og »A number of proposals for the volume of individual producers were discussed at meetings« ('Målpriser' for hver basiskvalitet af alle de væsentlige former for polypropylen, som blev foreslået af producenterne med mellemrum efter 1. januar 1979, fremgår af bilaget...«, og »En række forslag med hensyn til de forskellige producenters salgsmængder blev diskuteret på møderne«).

68 Hertil kommer, at omtalen i ICI's svar på begæringen om oplysninger af, at der — ud over »chef«-møderne — også blev foranstaltet møder for markedsførings-»eksperter« fra udgangen af 1978 eller begyndelsen af 1979, viser, at drøftelserne ved-

rørende fastsættelse af målpriser og salgsmål blev mere og mere konkrete og præcise, mens »cheferne« i 1978 alene havde udviklet selve systemet med målpriser.

- 69 Ud over det allerede citerede anføres det i ICI's svar på begæringen om oplysninger: »Only 'Bosses' and 'Experts' meetings came to be held on a monthly basis« (»Kun 'chef'- og 'ekspert'-møderne blev afholdt månedsvis«). Kommissionen har med rette udledt af dette svar — og af mødernes karakter og formål — at disse var led i et system med regelmæssige møder.
- 70 Kommissionen har herefter ført tilstrækkeligt bevis for, at sagsøgeren deltog i de regelmæssige møder for polypropylenproducenter fra et tidspunkt mellem 1977 og 1979 til september 1983, at disse møder navnlig havde til formål at fastsætte målpriser og salgsmål, og at møderne var led i et system.

B — Prisinitiativerne

a) Den anfægtede retsakt

- 71 Det anføres i beslutningen (28.-51. betragtning), at et system med fastsættelse af målpriser blev gennemført ved prisinitiativer, hvoraf seks har kunnet identificeres. Det første varede fra juli til december 1979, det andet fra januar til maj 1981, det tredje fra august til december 1981, det fjerde fra juni til juli 1982, det femte fra september til november 1982 og det sjette fra juli til november 1983.
- 72 Vedrørende det første af disse prisinitiativer har Kommissionen i beslutningen (29. betragtning) anført, at den ikke har konkrete beviser for, at der blev afholdt møder eller taget prisinitiativer i første del af 1979. Referatet af et møde, der blev afholdt den 26. og 27. september 1979, viser imidlertid, at der var planer om et prisinitiativ, som var baseret på en rafia-pris på 1,90 DM / kg fra den 1. juli og 2,05 DM /

kg fra den 1. september. Kommissionen har fundet prisinstrukser fra visse producenter, herunder sagsøgeren, hvoraf det fremgår, at disse havde udsendt ordrer til deres nationale salgskontorer om at anvende dette prisniveau eller et niveau svarende hertil i national valuta fra den 1. september, og de fleste blev udsendt, før den planlagte prisforhøjelse var blevet annonceret i fagpressen (30. betragtning til beslutningen).

- 73 På grund af vanskeligheder med at forhøje priserne besluttede producenterne imidlertid på mødet den 26. og 27. september 1979 at udskyde iværksættelsen af målprisen flere måneder indtil den 1. december, idet planen nu gik ud på at »holde« prisniveauet i oktober måned med mulighed for i mellemtiden at forhøje prisen til 1,90 eller 1,95 DM / kg i november (beslutningens 31. betragtning, første og andet afsnit).
- 74 For så vidt angår det andet prisinitiativ, anføres det i beslutningen (32. betragtning), at der blev afholdt mindst syv møder mellem producenterne i 1980 (der henvises til tabel 3 i bilaget til beslutningen), selv om der ikke blev fundet referater af møder afholdt i dette år. Skønt fagpressen i begyndelsen af året havde nævnt, at producenterne gik ind for et stærkt prisfremstød i løbet af 1980, faldt markedspriserne kraftigt til 1,20 DM / kg eller mindre, indtil de begyndte at stabilisere sig omkring september. Prisinstrukser fra en række producenter (DSM, Hoechst, Linz, Monte, Saga og ICI) viser, at man for at genoprette prisniveauet fastsatte målpriser for december 1980 og januar 1981 på grundlag af en pris på 1,50 DM / kg for rafia, 1,70 DM / kg for homopolymerisater og 1,95 til 2,00 DM / kg for copolymerisater. Et internt dokument fra Solvay indeholder en tabel, hvori de »faktiske priser« i oktober og november 1980 sammenlignes med, hvad der betegnes som »listepriserne« for januar 1981 på 1,50/1,70/2,00 DM / kg. Efter den oprindelige plan skulle disse priser iværksættes pr. 1. december 1980. Den 13.-15. oktober blev der afholdt et møde i Zürich, men initiativet blev udsat til den 1. januar 1981.
- 75 Det anføres endvidere i beslutningen (33. betragtning), at sagsøgeren deltog i to møder i januar 1981, hvorunder det viste sig nødvendigt at gennemføre en prisfor-

højelse, der i december 1980 var besluttet til den 1. februar 1981, på grundlag af en rafia-pris på 1,75 DM / kg i to trin: Målet var fortsat 1,75 DM / kg for februar, og fra den 1. marts skulle målet »uden undtagelse« forhøjes til 2,00 DM / kg. Der blev udarbejdet en tabel i seks nationale valutaer med målpriser på de seks vigtigste polypropylenkvaliteter. Tabellen skulle træde i kraft den 1. februar og den 1. marts 1981. Dokumenter, der blev fundet hos sagsøgeren, viser, at selskabet tog skridt til at indføre de priser, der var fastsat som målpriser for februar og marts.

- 76 Ifølge beslutningen (34. betragtning) ser planerne om at nå op på 2,00 DM / kg pr. 1. marts imidlertid ikke ud til at være lykkedes. Producenterne nedsatte deres forventninger og håbede nu på en pris på 1,75 DM / kg i marts. Den 25. marts 1981 blev der afholdt et »ekspert«-møde i Amsterdam. Der foreligger ikke referat af dette møde, men umiddelbart efter gav i hvert fald BASF, DSM, ICI, Monte og Shell instrukser om at hæve mål- (eller »liste«-)priserne til, hvad der svarede til 2,15 DM / kg for rafia med virkning fra 1. maj. Hoechst gav tilsvarende instrukser for 1. maj, men gjorde det først ca. fire uger efter de øvrige. Nogle af producenterne gav deres salgskontorer en vis handlefrihed til at anvende »minimumspriser« eller »bundpriser«, der lå lidt under de vedtagne målpriser. I første del af 1981 steg priserne ret kraftigt, men selv om producenterne gjorde en stor indsats for at få prisforhøjelserne igennem pr. 1. maj, holdt denne udvikling ikke. Ved midten af året ventede producenterne enten en stabilisering af prisniveauet eller endog en vis tilbagegang, efterhånden som efterspørgslen faldt i sommerens løb.
- 77 Med hensyn til det tredje prisinitiativ, anføres det i beslutningen (35. betragtning), at Shell og ICI allerede i juni 1981, da det viste sig, at prisstigningerne i årets første kvartal begyndte at gå langsommere, forudså et yderligere prisinitiativ for september og oktober 1981. Shell, ICI og Monte mødtes den 15. juni 1981 for at drøfte, hvilken fremgangsmåde der skulle anvendes for at få markedspriserne til at stige. Få dage efter dette møde gav både ICI og Shell deres salgskontorer instruks om at forberede markedet på en større forhøjelse i september på grundlag af en påtænkt forhøjelse af rafia-prisen til 2,30 DM / kg. Også Solvay gav den 17. juli 1981 sine salgskontorer i Benelux instruks om at forberede kunderne på en større prisforhøjelse pr. 1. september, hvis størrelse nærmere skulle fastlægges i sidste uge af juli, idet der var planlagt et »ekspert«-møde til afholdelse den 28. juli 1981. Den oprindelige plan, der gik ud på at tilstræbe en pris på 2,30 DM / kg i september

1981, blev revideret, sandsynligvis på dette møde, således at målet for august blev reduceret til 2,00 DM / kg for rafia. I september skulle prisen være 2,20 DM / kg. I et håndskrevet notat fra Hercules dateret 29. juli 1981 (dagen efter det møde, som Hercules sandsynligvis ikke deltog i) anføres disse priser som »officielle« priser for august og september, og der henvises i kryptiske vendinger til kilden til disse oplysninger. Der blev afholdt møder igen i Genève den 4. august og Wien den 21. august 1981. Efter disse møder udsendte producenterne nye instrukser med en målpris på 2,30 DM / kg pr. 1. oktober. BASF, DSM, Hoechst, ICI, Monte og Shell udsendte praktisk taget identiske instrukser om iværksættelse af disse priser i september og oktober.

- 78 Ifølge beslutningen (36. betragtning) gik planerne nu ud på i løbet af september og oktober 1981 at komme op på en »basispris« for rafia på 2,20 til 2,30 DM / kg. Papirer fra Shell viser, at man oprindeligt påtænkte et yderligere prisforhøjelsestrin til 2,50 DM / kg pr. 1. november, men at dette blev opgivet. Af materialet fra de forskellige producenter fremgår, at priserne steg i løbet af september, og initiativet blev videreført i oktober 1981, hvor man nåede op på en markedspris på ca. 2,00 til 2,10 DM / kg for rafia. Et notat fra Hercules viser, at målprisen på 2,30 DM / kg i løbet af december 1981 blev nedjusteret til en mere realistisk pris på 2,15 DM / kg, men det hedder i notatet, at »man med den fælles målbevidste indsats fik priserne op på 2,05 DM / kg, dvs. det nærmeste nogensinde ved de offentliggjorte (sic) målpriser«. Ved udgangen af 1981 lå de priser, der blev refereret i fagpressen, på 1,95 til 2,10 DM / kg for rafia, altså ca. 0,20 DM under producenterne målpriser. Kapacitetsudnyttelsen androg ca. 80% og blev omtalt som »sund«.

- 79 Det fjerde prisinitiativ fra juni til juli 1982 blev gennemført, efter at der på markedet var blevet ligevægt mellem udbud og efterspørgsel. Initiativet blev besluttet på producentmødet den 13. maj 1982, som sagsøgeren deltog i, og hvorunder der blev udarbejdet en detaljeret målprisliste pr. 1. juni 1982 for hver af de vigtigste polypropylenkvaliteter i de forskellige nationale valutaer (2,00 DM / kg for rafia; beslutningens 37. og 38. betragtning samt 39. betragtning, første afsnit).

- 80 Mødet den 13. maj 1982 blev fulgt op af prisinstrukser fra ATO, BASF, Hoechst, Hercules, Hüls, ICI, Linz, Monte og Shell, der med få ubetydelige undtagelser svarede til de priser, som var fastsat på mødet (beslutningens 39. betragtning, andet afsnit). Det erkendes i beslutningen (39. betragtning, tredje afsnit), at der ikke foreligger prisinstrukser for juni fra sagsøgeren, men i en salgsrapport fra selskabet tales der om planer om prisforhøjelser for juni, der forhåbentlig ville lykkes. Producenterne kunne på mødet den 9. juni 1982 kun give oplysninger om beskedne forhøjelser.
- 81 Sagsøgeren deltog ifølge beslutningen (40. betragtning) også i det femte prisinitiativ fra september til november 1982, der blev besluttet på mødet den 20. og 21. juli 1982, og som gik ud på at nå en pris på 2,00 DM / kg pr. 1. september og 2,10 DM / kg pr. 1. oktober, idet selskabet var til stede ved de fleste, om ikke alle, møder, der blev afholdt fra juli til november 1982, og hvor dette initiativ blev planlagt og kontrolleret (45. betragtning til beslutningen). Ved mødet den 20. august 1982 blev den forhøjelse, der var planlagt til 1. september, udskudt til 1. oktober, og denne beslutning blev bekræftet på mødet den 2. september 1982 (41. betragtning til beslutningen).
- 82 Efter møderne den 20. august og 2. september 1982 gav ATO, DSM, Hercules, Hoechst, Hüls, ICI, Linz, Monte og Shell prisinstrukser i overensstemmelse med den målpris, der var fastlagt ved møderne (43. betragtning til beslutningen).
- 83 Ifølge beslutningen (44. betragtning) foretoges der på mødet den 21. september 1982, som sagsøgeren deltog i, en gennemgang af de foranstaltninger, der var truffet for at nå den tidligere fastsatte målpris, og der blev givet almindelig tilslutning til et forslag om en prisforhøjelse til 2,10 DM / kg i november — december 1982. Forhøjelsen blev bekræftet på mødet den 6. oktober 1982.
- 84 Efter mødet den 6. oktober 1982 udsendte BASF, DSM, Hercules, Hoechst, Hüls, ICI, Linz, Monte, Shell og Saga prisinstrukser med den besluttede forhøjelse (beslutningens 44. betragtning, andet afsnit).

- 85 Sagsøgeren har i lighed med ATO, BASF, Hercules, Hoechst, Hüls, ICI, Linz, Monte og Saga til Kommissionen udleveret de prisinstrukser, de udsendte til deres lokale salgskontorer, og de stemmer ikke blot overens indbyrdes, hvad angår beløb og tidspunkt, men også med den målprisliste, der er vedlagt ICI's referat af »eks-pert«-mødet den 2. september 1982 (beslutningens 45. betragtning, andet afsnit).
- 86 Mødet i december 1982 resulterede ifølge beslutningen (46. betragtning, andet afsnit) i en aftale om, at det prisniveau, der var fastsat for november-december, skulle være iværksat inden udgangen af januar 1983.
- 87 Endelig deltog sagsøgeren ifølge beslutningen (47. betragtning) i det sjette prisinitiativ fra juli til november 1983. På mødet den 3. maj 1983 var der således enighed om, at producenterne skulle stræbe efter en målpris på 2,00 DM / kg i juni 1983. Imidlertid blev det på mødet den 20. maj 1983 besluttet at udskyde det fastlagte mål til september, og der blev fastsat et midtvejsmål pr. 1. juli (1,85 DM / kg). På et møde den 1. juni 1983 gav de tilstedeværende producenter, herunder sagsøgeren, udtryk for, at de var fast besluttet på at bringe forhøjelsen på 1,85 DM / kg i anvendelse. Det blev ved denne lejlighed besluttet, at Shell skulle fremstå som officiel anfører i et fagtidsskrift, *European Chemical News* (herefter benævnt »ECN«).
- 88 Det anføres i beslutningen (49. betragtning), at ICI, DSM, BASF, Hoechst, Linz, Shell, Hercules, ATO, Petrofina og Solvay efter mødet den 20. maj 1983 gav deres salgskontorer instruks om at anvende en rafia-pris på 1,85 DM / kg pr. 1. juli. Det tilføjes, at der hos ATO og Petrofina kun blev fundet fragmentariske prisinstrukser, men at de viser, at disse producenter hævdede deres prisniveau, for Petrofina's og Solvay's vedkommende med en vis tidsforskydning. Det konkluderes i beslutningen, at det således kan fastslås, at med undtagelse af Hüls, for hvem der ikke foreligger nogen prisinstrukser for juli 1983, udsendte alle de producenter, der havde deltaget i møderne eller givet tilsagn om at støtte den nye målpris på 1,85 DM / kg, instrukser om at iværksætte den nye pris.

- 89 Endvidere anføres det i beslutningen (50. betragtning), at der fandt yderligere møder sted den 16. juni, den 6. og 21. juli, den 10. og 23. august samt den 5., 15. og 29. september 1983, hvor alle de faste deltagere var til stede. I slutningen af juli og begyndelsen af august 1983 udsendte BASF, DSM, Hercules, Hoechst, Hüls, ICI, Linz, Solvay, Monte og Saga alle prisinstrukser til deres nationale salgskontorer, der skulle gælde fra 1. september, og som var baseret på en rafia-pris på 2,00 DM / kg, mens Shell's prisinstrukser for Det Forenede Kongerige i form af et internt notat af 11. august viser, at det britiske datterselskab arbejdede på at »fremme« basispriser, der skulle træde i kraft den 1. september, og som svarede til de af de øvrige producenter fastsatte målpriser. Ved udgangen af måneden gav Shell imidlertid det britiske salgskontor instruks om at vente med hele forhøjelsen, indtil de øvrige producenter var nået op på de ønskede basispriser. Det anføres i beslutningen, at instrukserne var identiske for hver kvalitet og hver national valuta med enkelte ubetydelige undtagelser.
- 90 Ifølge beslutningen (50. betragtning, sidste afsnit) viser de prisinstrukser, der blev fundet hos producenterne, at det senere blev besluttet at fortsætte prisforhøjelsen fra september, således at rafia-prisen blev forhøjet til 2,10 DM / kg pr. 1. oktober og 2,25 DM / kg pr. 1. november. Det anføres i beslutningen (51. betragtning, første afsnit), at BASF, Hoechst, Hüls, ICI, Linz, Monte og Solvay hver især gav deres salgskontorer instrukser om at anvende identiske priser i oktober og november. Hercules fastsatte i første omgang priser, der lå lidt under de øvrige producenters. Sagsøgeren hævder ifølge beslutningen, at selskabet ikke udsendte prisinstrukser for oktober og november, men dets »listepriser« var for hver kvalitet og hver national valuta identisk med alle de øvrige producenters.
- 91 Endelig anføres det i beslutningen (51. betragtning, tredje afsnit), at et internt notat fra ATO dateret 28. september 1983 indeholder en tabel med overskriften »Rappel du prix de cota (sic)« med priser på de tre vigtigste polypropylenkvaliteter gældende i september og oktober for de forskellige lande. Priserne var identiske med de af BASF, DSM, Hoechst, Hüls, ICI, Linz, Monte og Solvay anvendte priser. Under kontrolundersøgelsen hos ATO i oktober 1983 bekræftede repræsentanter for virksomheden, at salgskontorerne var blevet underrettet om disse priser.

- 92 Uanset hvornår det sidste møde fandt sted, varede overtrædelsen ifølge beslutningen (105. betragtning, fjerde afsnit) til november 1983, idet der var knyttet retsvirkninger til aftalen mindst til dette tidspunkt. Dette er den seneste måned, for hvilken der vides at være blevet fastsat målpriser og givet prisinstrukser.
- 93 Afslutningsvis anføres det i beslutningen (51. betragtning, sidste afsnit), at det hed i fagpressen ved udgangen af 1983, at polypropylenpriserne var blevet styrket med en rafia-pris på 2,08 til 2,15 DM / kg (det fastsatte mål var 2,25 DM / kg).

b) Parternes anbringender

- 94 Sagsøgeren har anført, at Kommissionens væsentligste klagepunkt over for de virksomheder, beslutningen er rettet til, er, at de i 1977 indgik en mindsteprisaftale, der løbende måtte revideres. Denne aftale blev udmøntet i »prisinitiativer« i seks afgrænsede perioder. Kommissionen har om denne helhed anvendt udtrykkene »rammeaftale« og »delaftaler«. Hvis Retten forkaster dette grundlæggende klagepunkt, må det derfor ifølge sagsøgeren føre til en hel eller delvis annullation af beslutningen og ophævelse af bøderne.
- 95 Sagsøgeren, der har erkendt at have deltaget med en vis regelmæssighed i møderne fra januar 1981, har bestridt, at disse møder fandt sted som led i en fast ordning og endnu mindre som led i en mindsteprisaftale.
- 96 Sagsøgeren har endvidere anført, at selskabet aldrig har påtaget sig forpligtelser og aldrig har følt sig bundet retligt eller moralsk af drøftelserne ved møderne. Selskabet har heller ikke ladet sig lede af resultatet af disse møder, når den fastlagde sin forretningspolitik. Denne var derimod hele tiden præget af en aggressiv holdning, hvilket stigningen i selskabets markedsandel viser. Kommissionen, der har bevis-

byrden, har heroverfor alene fremført bemærkninger af almindelig karakter, der på ingen måde viser, at sagsøgeren afpassede sin holdning efter de øvrige producenter. Endvidere har sagsøgeren anført, at selskabet ikke forstår det ræsonnement, hvorved Kommissionen søger at påvise, at der var tale om en de facto-forpligtelse. Kommissionen har således ikke bevist, at sagsøgeren deltog i en prisaftale.

- 97 Videre har sagsøgeren anført, at Kommissionens konklusion på dette punkt ikke er begrundet, når henses til selskabets interne prispolitik og har i denne forbindelse henvist til de salgspriser, det anvendte på markedet.
- 98 Ifølge sagsøgeren må der for selskabets vedkommende sondres mellem fire former for priser: målpriserne, som er de priser, selskabet ønsker at opnå, »listepriserne«, der er de priser, som i princippet hver måned meddeles salgskontorerne for de forskellige produkter, mindstepriserne, som meddeles salgskontorerne samtidig med listepriserne, og som fastlægger deres selvstændige forhandlingsmargen, og endelig de faktiske salgspriser.
- 99 Sagsøgeren har fremlagt opstillinger for forskellige polypropylenkvaliteter og markeder, der for det første viser, at listepriserne aldrig svarede til målpriserne, for det andet, at der altid var store forskelle (mere end 20% i gennemsnit) mellem listepriserne og mindstepriserne, for det tredje, at udgangspunktet ved prisforhandlingerne altid var mindstepriserne og ikke målpriserne, og endelig at salgskontorerne altid har haft en betydelig beføjelse til at fravige mindstepriserne ved fastsættelsen af salgspriserne. Kommissionens grundlæggende opfattelse, hvorefter møderne havde en reel indflydelse på sagsøgerens forretningsmæssige adfærd, er hermed tilbagevist med hensyn til de faktiske omstændigheder, idet der ikke var nogen forbindelse mellem mødernes formål og markedspriserne, ligesom der heller ikke har kunnet påvises nogen overensstemmelse mellem de priser, de forskellige virksomheder anvendte på markedet. Kommissionen har selv anerkendt i den 73. betragtning til beslutningen, at det »også [er] muligt, at prisen i vid udstrækning blev bestemt af forholdet mellem udbud og efterspørgsel«.

- 100 Sagsøgeren har herefter søgt at påvise, at selskabet ikke deltog i de forskellige prisinitiativer.
- 101 For så vidt angår prisinitiativet fra juli til december 1979, er sagsøgeren ikke nævnt i beslutningen, idet selskabet har benægtet at have deltaget i overtrædelserne før den 1. januar 1981.
- 102 Med hensyn til prisinitiativet fra januar til maj 1981 har sagsøgeren anført, at selskabets prisinstrukser (bilag 6 og 7 til stævningen), hvortil Kommissionen har henvist, ikke viser, at det havde til hensigt at rette sig efter målpriserne, idet det var markedspriserne, der blev anvendt som udgangspunkt for prisforhandlingerne med kunderne. Instrukserne viser, at de af Kommissionen anførte priser kun blev anvendt som »retningslinjer« for de hertil svarende produkter, men der er ikke tale om minimumspriser, som også er nævnt i selskabets prisinstrukser og i øvrigt er væsentligt lavere. Kommissionen har således ikke fortolket sagsøgerens prisinstrukser korrekt.
- 103 Hvad angår initiativet fra august til december 1981, har sagsøgeren gjort gældende, at priserne i selskabets prisinstrukser afviger betydeligt fra de fastlagte målpriser og andre producenters instrukser. Hvad der er anført med hensyn til den tidligere periode, gælder også for denne periode.
- 104 For så vidt angår prisinitiativet fra juni til juli 1982, har sagsøgeren — i modsætning til, hvad Kommissionen har gjort gældende i beslutningen (39. betragtning) og i de processkrifter, der er indgivet til Retten — anført, at selskabets prisinstruks for juni 1982 var det notat, det fremsendte til Kommissionen som bilag 43 til svaret på meddelelsen om klagepunkter. Denne prisinstruks, der blev givet før det møde, hvor den påståede målpris blev aftalt, og som Kommissionen ikke har taget hensyn til, udviser også en afvigelse i forhold til de såkaldte målpriser, Kommissio-

nen har fremhævet. I replikken har sagsøgeren endvidere anført, at det dokument af 13. juli 1982 fra selskabet, som er bilag 9 til den specielle del af meddelelsen om klagepunkter til DSM (herefter benævnt »bilag til meddelelsen til DSM«), og som ifølge Kommissionen er sagsøgerens prisinstruks for juni 1982, ikke kan være denne instruks på grund af dateringen. Et forslag til forhøjelse for juni kan selvsagt ikke være udarbejdet i juli.

105 Med hensyn til prisinitiativet fra september til november 1982 har sagsøgeren henvist til selskabets bemærkninger vedrørende perioden fra januar til maj 1981. Selskabet har tilføjet, at når det over for salgskontorerne tilkendegav, at de skulle være tilbageholdende med at anvende mindstepriserne, var det kun for at imødegå salgskontorerens tendens til at gå under mindstepriserne.

106 Hvad angår prisinitiativet fra juli til november 1983, har sagsøgeren sondret mellem begyndelsen og slutningen af denne periode. Med hensyn til periodens begyndelse har sagsøgeren anført, at prisinstruksen af 25. maj 1983, som Kommissionen har henvist til (bilag 11 til stævningen), og som synes at være overensstemmende med andre instrukser, skal vurderes på grundlag af et stigende marked, hvor sagsøgeren ikke kunne holde sig i baggrunden. Med hensyn til slutningen af perioden, blev der ikke givet skriftlige instrukser vedrørende mindstepriser, således som det fremgår af et telex til salgskontorerne af 2. august 1983 (bilag 12 til stævningen), hvori det anføres, at supplerende instrukser vedrørende mindstepriserne ville følge.

107 Sagsøgeren har som konklusion anført, at Kommissionen kun har påpeget et internt ønske i virksomheden, mens konkurrencereglerne skal beskytte konkurrencestrukturerne og ikke forbyder interne ønsker, der ikke har haft indvirkning på konkurrencestrukturen i form af en konkret konkurrencemæssig adfærd. I virkeligheden skaber Kommissionen en ny retstilstand, når den gør gældende, at et fælles ønske om at udvise en parallel adfærd allerede er strafbart i sig selv.

- 108 Kommissionen har anført, at det på grundlag af forskellige forhold, bl.a. sagsøgerens prisinstrukser, der svarer til andre producenters, både med hensyn til beløbsangivelser og ikrafttrædelsestidspunkt (bilag til Kommissionens skrivelse af 29.3.1985, herefter benævnt »bilag til skrivelsen af 29. marts 1985«), med sikkerhed kan fastslås, at sagsøgeren deltog i udførelsen af en plan, som var aftalt med de øvrige producenter. Kommissionen er overbevist om, at sagsøgeren de facto følte sig forpligtet til at gennemføre de aftaler, som blev indgået som led i kartellet, hvilket prisinstrukserne også viser. Når henses til denne konkrete deltagelse i kartellet, kan der ikke tages hensyn til de tanker, sagsøgeren gør sig vedrørende selskabets forpligtelser og aggressive adfærd på markedet. Det er også uden betydning, om de »beslutninger«, der blev truffet som led i kartellet, blev kontrolleret, eller om sagsøgeren kun i begrænset omfang indrettede sin prismæssige adfærd efter de øvrige producenters.
- 109 Kommissionen har endvidere anført, at i modsætning til, hvad sagsøgeren har anført, er der oplysninger, der viser, at virksomhederne i kartellet, herunder sagsøgeren, fastsatte målpriser for hver af Fællesskabets medlemsstater.
- 110 Ifølge Kommissionen gør sagsøgeren gældende, at det er fejlagtigt at antage, at de drøftelser, der fandt sted ved møderne, kunne have nogen indvirkning på markedskræfterne eller på fastlæggelsen af virksomhedens interne forretningspolitik. Dette anbringende er efter Kommissionens opfattelse uden betydning, idet det afgørende er, at alle producenterne, herunder sagsøgeren, efter at have aftalt målpriser ved møderne, anmodede deres salgsafdelinger om at gennemføre det aftalte prisniveau, således at målpriserne dannede udgangspunkt for prisforhandlingerne med kunderne. Tabel 9 i bilaget til beslutningen viser, at der utvivlsomt var en forbindelse mellem de priser, der blev anvendt på markedet, og aftalerne.
- 111 Herudover har Kommissionen anført, at der består en hemmelig forståelse, selv om målpriserne ikke altid gennemføres på markedet. Endvidere var der utvivlsomt en overensstemmelse mellem de forskellige producenters prisinstrukser, således som det fremgår af tabel 7 i bilaget til beslutningen.

- 112 Ifølge Kommissionen kan det ikke tages alvorligt, når sagsøgeren gør gældende, at drøftelserne om priser alene vedrørte markedspriserne, mens mindstepriserne blev anvendt som en slags »net«, idet det ville indebære, at målpriserne i årenes løb blev fastsat forgæves, at salgsafdelingerne ikke skulle tage hensyn hertil, og at kunderne ikke skulle bekymre sig om disse.
- 113 For så vidt angår sagsøgerens deltagelse i de forskellige prisinitiativer, har Kommissionen anført, at selv om sagsøgerens navn ikke er nævnt i beslutningen vedrørende initiativet fra juli til december 1979, er der ført bevis for selskabets deltagelse i den hemmelige forståelse i denne periode ved andre dokumenter, der viser, at selskabet deltog i møderne, som f.eks. ICI's svar på begæringen om oplysninger (bilag 8 til den generelle meddelelse), tabellerne vedrørende kvoter (bilag 55-60 til den generelle meddelelse), sagsøgerens interne notat af 27. februar 1978 (bilag III til svarskriftet) og selskabets udtalelser ved EATP-mødet den 26. maj 1978 (bilag 7 til den generelle meddelelse).
- 114 Hvad angår prisinitiativet fra januar til maj 1981, har Kommissionen anført, at det fremgår af de af sagsøgeren fremlagte dokumenter, at målpriserne dannede udgangspunkt for prisforhandlingerne med kunderne, og dokumenterne viser, at disse priser tidsmæssigt var sammenfaldende med og svarede til andre producenter. Sagsøgerens henvisning til mindstepriserne er uden betydning, således som det er anført vedrørende den foregående periode.
- 115 Hvad angår prisinitiativet fra august til december 1981, har Kommissionen anført, at de listepriser, der er angivet i sagsøgerens prisinstrukser, svarer til de aftalte målpriser, som er nævnt i beslutningen. Kommissionen henviser i øvrigt til, hvad den tidligere har anført.
- 116 Hvad angår prisinitiativet fra juni til juli 1982, har Kommissionen bemærket, at det dokument, som sagsøgeren har betegnet som sin prisinstruks for juni 1982, er dateret den 18. marts 1982, og der nævnes ikke heri nogen pris for juni (bilag 43 til DSM's svar på meddelelsen om klagepunkter). Kommissionen kunne derfor se bort fra dette dokument og i stedet anse en salgsrapport, selskabet udarbejdede

den 13. juli 1982 efter »ekspert«-mødet den 13. maj 1982 (bilag 9 til meddelelsen til DSM), for bevis for, at det deltog i dette prisinitiativ.

- 117 Hvad angår prisinitiativet fra september til november 1982, har Kommissionen henvist til de samme anbringender, som den har fremført vedrørende initiativet fra januar til maj 1981.
- 118 Hvad endelig angår prisinitiativet fra juli til november 1983, har Kommissionen på grundlag af det bevismateriale, den har, anført, at sagsøgerens argument om en optimal udnyttelse af mulighederne på et stigende marked ikke er overbevisende. Kommissionen har navnlig henvist til, at det er bevist, at sagsøgerens priser for september 1983 for alle kvaliteters og valutaers vedkommende var identisk med alle de øvrige producenters (bilag I til skrivelsen af 29.3.1985).
- 119 Kommissionen har afslutningsvis anført, at det fælles ønske om at udvise en parallel adfærd utvivlsomt blev gennemført ved hjælp af de prisinitiativer, den har kunnet påvise, og det fremgår af tabel 9 i bilaget til beslutningen, at de havde indflydelse på markedet.

c) Rettens vurdering

- 120 Det bemærkes indledningsvis, at da der ikke over for sagsøgeren er påberåbt klagepunkter for tiden før 1978, er det ikke i beslutningen gjort gældende, at selskabet deltog i den mindsteprisaftale, der blev indgået medio 1977, eller at det deltog i prisinitiativet i december 1977 (78. betragtning, fjerde afsnit, note 1).
- 121 Retten finder, at det fremgår af referaterne af de regelmæssige møder for polypropylenproducenter, at de producenter, der deltog i møderne, dér blev enige om de prisinitiativer, som er nævnt i beslutningen. Det anføres således i referatet af mødet den 13. maj 1982 (bilag 24 til den generelle meddelelse):

»everyone felt that there was a very good opportunity to get a price rise through before the holidays + after some debate settled on DM 2.00 from 1st June (UK 14th June). Individual country figures are shown in the attached table.«

(»Alle mente, at der var meget gode muligheder for at gennemføre en prisforhøjelse inden ferien + efter nogen debat enighed om 2,00 DM fra 1. juni (Det Forenede Kongerige 14. juni). Tallene for de enkelte lande fremgår af vedlagte tabel.«)

122 Da der er ført tilstrækkeligt bevis for, at sagsøgeren deltog fast i disse møder, kan selskabet ikke gøre gældende, at det ikke tilsluttede sig de prisinitiativer, som blev besluttet, planlagt og kontrolleret dér, uden at fremkomme med indicier til støtte herfor. Da sagsøgerne ikke er fremkommet med sådanne indicier, er der ingen grund til at antage, at selskabet — modsat de øvrige mødedeltagere — ikke tilsluttede sig initiativerne.

123 Det bemærkes i denne forbindelse, at sagsøgeren til støtte for, at selskabet ved de regelmæssige møder for polypropylenproducenter ikke tilsluttede sig de aftalte prisinitiativer, har gjort gældende, at det på ingen måde tog hensyn til resultatet af møderne ved fastlæggelsen af sin adfærd på markedet med hensyn til priser, hvilket fremgår af dets aggressive prispolitik på markedet. I øvrigt har sagsøgeren anført, at Kommissionen har fortolket selskabets prisinstrukser forkert, idet den har undladt at tage hensyn til, at der fandtes fire former for priser i selskabets prisfastsættelsessystem.

124 Denne argumentation kan ikke anses for indicium for, at sagsøgeren — således som selskabet påstår — ikke tilsluttede sig de aftalte prisinitiativer. Det bemærkes i denne forbindelse, at selv om der med hensyn til de faktiske omstændigheder var holdepunkter for dette argument, ville det ikke udelukke, at sagsøgeren havde deltaget i fastsættelsen af prismål ved møderne, men det ville kun indebære, at sagsøgeren ikke havde gennemført resultatet af disse møder. Det anføres i øvrigt ikke i beslutningen, at sagsøgeren anvendte priser, der altid svarede til de målpriser, som

var aftalt på møderne, og det gøres således heller ikke i den anfægtede retsakt til støtte for, at sagsøgeren deltog i fastsættelsen af målpriser, gældende, at selskabet gennemførte resultatet af møderne.

125 Det bemærkes i denne forbindelse, at Kommissionen ikke har bestridt rigtigheden af en gennemgang, der blev foretaget af et uafhængigt revisionsfirma, Coopers & Lybrand (herefter benævnt »Coopers & Lybrand's gennemgang«), og som skal vise, at der var betydelige forskelle mellem de faktisk anvendte priser og målpriserne. Det bemærkes imidlertid, at de undersøgelser, som producenterne selv foretog ved møderne den 21. september, den 6. oktober, den 2. november og den 2. december 1982 med hensyn til virkningen af deres prisinitiativer på markedspriserne, synes at vise, at de i det store og hele var tilfreds med deres resultater (bilag 30-33 til den generelle meddelelse).

126 Retten finder, at sagsøgeren i hvert fald i større omfang, end selskabet selv hævder, iværksatte resultatet af møderne. Det forhold, at der hos sagsøgeren fandtes fire former for priser, indebærer, at de alle blev anvendt som led i fastsættelsen af de priser, der blev krævet over for kunderne. Det bemærkes i denne forbindelse, at det fremgår af de prisinstrukser, sagsøgeren fremsendte til sine salgskontorer, at »target price« (»målprisen«) næsten altid svarede til »list price« (»listeprisen«), og at de begge var en smule højere end »Rock bottoms« (»mindstepriserne«), som »have to be used with care by each product manager or area sales manager at certain specific accounts (for instance certain key customers)« (»skal anvendes med tilbageholdenhed af den enkelte produktansvarlige eller områdesalgsschef over for særlige kunder (f.eks. visse nøglekunder)«). Endvidere bemærkes, at de målpriser, der blev fastlagt ved møderne, i sagsøgerens prisinstrukser blev angivet som målpriser og listepriser, selv om salgskontorerne undtagelsesvis kunne fravige disse og i stedet anvende mindstepriserne. Den forklaring, sagsøgeren har givet på, at selskabet over for salgskontorerne havde tilkendegivet, at de skulle være tilbageholdende med at anvende mindstepriserne, er ikke overbevisende, idet det ikke fremgår af ordlyden af prisinstrukserne, at salgskontorerne skulle være tilbageholdende med at gå under disse priser, men at de kun måtte anvende dem med omtanke.

- 127 Trods sagsøgerens forskellige former for priser, bestræbte selskabet sig således på — så vidt muligt og i overensstemmelse med sit eget prisfastsættelsessystem — at lade de målpriser, der var fastsat ved møderne, slå igennem over for salgskontoerne og dermed også over for kunderne.
- 128 Dernæst må de særlige forhold, som sagsøgeren har påberåbt sig til støtte for, at selskabet ikke deltog i de forskellige prisinitiativer, undersøges.
- 129 For så vidt angår sagsøgerens deltagelse i prisinitiativet fra juli til december 1979, bemærkes, at det i beslutningen (29. betragtning) gøres gældende, at der afholdtes producentmøder i første halvår af 1979, selv om Kommissionen ikke har oplysninger om tidspunkt og sted for disse, og at Retten har fastslået, at Kommissionen har ført tilstrækkeligt bevis for sagsøgerens deltagelse i disse møder. Det fremgår endvidere af de overensstemmende prisinstrukser, som ATO, BASF, Hoechst, ICI, Linz og Shell gav, at initiativet, der gik ud på at nå 2,05 DM / kg pr. 1. september 1979, blev vedtaget og bebudet i slutningen af juli. Der er ført bevis for, at dette initiativ forelå og blev udskudt til 1. december 1979, ved referatet af mødet den 26. og 27. september 1979 (bilag 12 til den generelle meddelelse), hvori det anføres, at »2.05 remains the target. Clearly 2.05 not achievable in Oct., not in Nov. Plan now is 2.05 on 1/12« (»2,05 er stadig målet. Det er klart, at 2,05 ikke kan opnås i oktober, heller ikke i november. Planen er nu 2,05 pr. 1/12«).
- 130 Kommissionen har herefter ført tilstrækkeligt bevis for, at prisforhøjelsen i september 1979 skyldtes, at sagsøgeren og andre producenter havde fastsat målpriser for perioden fra juli til december 1979.
- 131 Det bemærkes endvidere, at sagsøgeren ved at deltage i de møder i 1980 og januar 1981, hvor prisinitiativet for begyndelsen af 1981 blev vedtaget, planlagt og kontrolleret, og ved at give prisinstrukser svarende til de målpriser, der blev fastsat ved møderne, deltog i dette prisinitiativ. Sagsøgeren kan ikke i denne forbindelse påbe-

råbe sig, at de målpriser, der blev fastlagt ved møderne, i selskabets prisinstrukser blev anvendt som listepriiser og ikke som minimumspriser.

- 132 Tilsvarende må det fastslås, at sagsøgeren ved at deltage i de møder, hvor prisinitiativet for august til december 1981 blev vedtaget, planlagt og kontrolleret, og ved at give prisinstrukser, der svarede til de øvrige producenters prisinstrukser for samme periode, deltog i dette prisinitiativ.
- 133 For så vidt angår prisinitiativet fra juni til juli 1982, bemærkes, at det fremgår af referatet af mødet den 13. maj 1982 (bilag 24 til den generelle meddelelse), at initiativet blev vedtaget ved dette møde, som sagsøgeren deltog i. Med hensyn til, om sagsøgeren — således som selskabet hævder — har fremsendt sin prisinstruks for juni 1982 til Kommissionen, må det fastslås, at det fremgår af en gennemgang af det dokument, sagsøgeren har fremlagt (bilag 43 til selskabets svar på meddelelsen om klagepunkter), og som har overskriften »Price list Stamydan P./April / May / June« og er dateret den 18. marts 1982, at dokumentet trods overskriften ikke indeholder målpriser for juni 1982. Ud for kolonnen for juni måned er der således anført følgende: »In case of need to be discussed with marketing Stamydan P.« (»Må om nødvendigt drøftes samtidig med markedsføringen af Stamydan P.«). Der er således ikke tale om sagsøgerens prisinstruks for juni 1982, og selskabet har således ikke givet en sådan før mødet den 13. juni 1982, hvor målprisen for juni blev vedtaget.
- 134 Med hensyn til initiativerne fra september til november 1982 og fra juli til november 1983 bemærkes, at sagsøgerens deltagelse i disse initiativer fremgår af, at selskabet deltog i de møder, hvor disse prisinitiativer blev vedtaget, planlagt og kontrolleret, og af, at der var overensstemmelse mellem de prisinstrukser, sagsøgeren gav, og de målpriser, der blev fastsat ved møderne, og andre producenters prisinstrukser.

- 135 Hvad angår det sidste prisinitiativ, bemærkes, at sagsøgeren ikke har bestridt, at selskabets prisinstrukser svarede til de øvrige producenters, og at hvilket selskabet ikke kan forklare denne overensstemmelse med, at markedstendensen var stigende. Dette ville nok kunne forklare, at selskabet gav instrukser om stigende priser, men ikke, at de forskellige producenters stigninger androg samme beløb. Med hensyn til september må det endvidere fastslås, at den prisliste, sagsøgeren udarbejdede den 2. august 1983 (bilag 12 til stævningen), og som skulle træde i kraft den 1. september 1983, indeholder priser, der for alle kvaliteters vedkommende og i alle valutaer svarer til de øvrige producenters. Selv om der ganske vist ikke foreligger prisinstrukser fra sagsøgeren for oktober og november 1983, kan det af det forhold, at selskabet deltog i de møder, hvor dette initiativ blev vedtaget og planlagt, udledes, at selskabet deltog i den afsluttende del af det omhandlede prisinitiativ.
- 136 Det tilføjes, at Kommissionen med rette har udledt af ICI's svar på begæringen om oplysninger (bilag 8 til den generelle meddelelse) — hvori det anføres, at »'Target prices' for the basic grade of each principal category of polypropylene as proposed by producers from time to time since 1 January 1979 are set forth in Schedule...« (»'Målpriser' for hver basiskvalitet af alle de væsentlige former for polypropylen, som blev foreslået af producenterne med mellemrum efter 1. januar 1979, fremgår af bilaget...«) — at disse prisinitiativer var led i et system med fastsættelse af målpriser.
- 137 Endvidere bemærkes, at Kommissionen ikke til støtte for sine bevismæssige konstateringer har måttet påberåbe sig dokumenter, der ikke er nævnt i meddelelserne om klagepunkter, eller som den ikke har fremsendt til sagsøgeren.
- 138 Kommissionen har således ført tilstrækkeligt bevis for, at sagsøgeren var blandt de polypropylenproducenter, der blev enige om de prisinitiativer, som er nævnt i beslutningen, og at disse initiativer var led i et system.

C — Foranstaltninger, der skulle fremme iværksættelsen af prisinitiativerne

a) Den anfægtede retsakt

- 139 Det anføres i beslutningen [artikel 1, litra c), og 27. betragtning, jf. også 42. betragtning], at sagsøgeren sammen med de øvrige producenter vedtog forskellige foranstaltninger med det formål at fremme iværksættelsen af målpriserne, såsom midlertidige produktionsbegrænsninger, udveksling af detaljerede oplysninger om leverancer, afholdelse af lokale møder og fra slutningen af september 1982 et »kontostyringssystem« med henblik på gennemførelse af prisforhøjelser over for bestemte kunder.
- 140 For så vidt angår systemet med »kontostyring« (»account management«), som i den seneste og mest udviklede form fra december 1982 er kendt under navnet »kontoledelse« (»account leadership«), blev sagsøgeren på samme måde som de øvrige producenter udpeget til koordinator (»leader«) for mindst én stor kunde, således at selskabet hemmeligt skulle koordinere kundens forbindelser til dens leverandører. Som led i systemet fandt man frem til kunder i Belgien, Italien, Tyskland og Det Forenede Kongerige, og for hver af disse blev der udpeget en »koordinator«. I december 1982 blev der foreslået en mere generel anvendelse af dette system, idet der for hver større kunde blev udpeget en »kundeadministrator« (»account leader«), som skulle lede, drøfte og organisere prisændringer. Andre producenter, der jævnlige handlede med den pågældende kunde, blev betegnet som »participanter« (»contenders«) og samarbejdede med »administratoren« ved tilbudsgivning til den pågældende kunde. For at beskytte »administratoren« og »participanterne« skulle andre producenter, som kunden rettede henvendelse til, tilbyde priser, der lå over målprisen. ICI hævder, at systemet brød sammen efter nogle måneder, hvor det kun havde fungeret delvis og ineffektivt, men i beslutningen anføres det, at det fremgår af det fuldstændige referat af mødet den 3. maj 1983, at der på det tidspunkt foregik intensive drøftelser om enkelte kunder og om de priser, hver enkelt producent tilbød eller skulle tilbyde dem, samt om de leverede eller bestilte mængder.
- 141 Endelig anføres det i beslutningen (20. betragtning), at sagsøgeren deltog i lokale møder, hvor man på nationalt plan drøftede iværksættelsen af de ordninger, der var vedtaget på plenarmøderne.

b) Parternes anbringender

142 Sagsøgeren har anført, at det på grundlag af de dokumenter, Kommissionen har påberåbt sig til støtte for, at selskabet deltog i systemet med »kontoledelse«, højst vil kunne fastslås, at en sådan ordning blev drøftet på møderne. De er imidlertid ikke bevis for, at ordningen blev vedtaget eller gennemført, og endnu mindre, at sagsøgeren deltog heri.

143 Kommissionen anser det for bevist, at der fandtes et system med »kontostyring« og »kontoledelse«, og at sagsøgeren deltog heri. Dette fremgår af de drøftelser, der fandt sted ved et møde den 2. september 1982 (bilag 29 til den generelle meddelelse), som sagsøgeren deltog i. Ved afslutningen af drøftelserne var der almindelig enighed om dette system (»generally agreed«). Endvidere blev det undersøgt ved et møde den 3. maj 1983 (bilag 38 til den generelle meddelelse), om systemet var blevet gennemført.

c) Rettens vurdering

144 Det bemærkes, at 27. betragtning til beslutningen, sammenholdt med 26. betragtning, andet afsnit, må fortolkes således, at det ikke gøres gældende, at hver producent enkeltvis påtog sig at træffe alle de foranstaltninger, der er nævnt dér, men at de enkelte producenter på forskellige tidspunkter ved møderne sammen med de øvrige producenter vedtog en helhed af foranstaltninger, der er nævnt i beslutningen, og som gik ud på at skabe gunstige betingelser for en prisforhøjelse, navnlig ved kunstigt at reducere udbuddet af polypropylen. Gennemførelsen af de enkelte foranstaltninger i denne helhed blev fordelt i henhold til en aftale mellem de forskellige producenter på grundlag af deres særlige situation.

145 Det må fastslås, at da sagsøgeren deltog i de møder, hvor denne helhed af foranstaltninger blev vedtaget (navnlig mødet den 13.5., den 2. og den 21.9.1982 (bilag 24, 29 og 30 til den generelle meddelelse)), tilsluttede selskabet sig denne, idet det ikke er fremkommet med indicier til støtte for det modsatte. Det fremgår af følgende passage i referatet af mødet den 2. september 1982, at systemet med »kontoledelse« blev vedtaget:

»about the dangers of everyone quoting exactly DM 2.00 A.'s point was accepted but rather than go below DM 2.00 it was suggested & generally agreed that others than the major producers at individual accounts should quote a few pfs higher. Whilst customer tourism was clearly to be avoided for the next month or two it was accepted that it would be very difficult for companies to refuse to quote at all when, as was likely, customers tried to avoid paying higher prices to the regular suppliers. In such cases producers would quote but at above the minimum levels for October«.

(»med hensyn til faren ved, at alle opgav en pris på 2,00 DM, blev A.'s bemærkning accepteret, men frem for at gå under 2,00 DM blev det foreslået, og der var almindelig enighed om, at producenterne — bortset fra hovedleverandørerne til en bestemt kunde — skal angive en pris, der er få pfennig højere. Mens 'kunde-flakeri' klart skal undgås i den næste måned eller to, var der enighed om, at det vil være meget svært for selskaberne helt at afslå at give tilbud, når kunderne sandsynligvis forsøger at undgå at betale højere priser til de sædvanlige leverandører. I sådanne tilfælde vil producenterne afgive tilbud, men til priser, der ligger over niveauet for oktober«).

Tilsvarende blev det på mødet den 21. september 1982, som sagsøgeren deltog i, udtalt: »In support of the move, BASF, Hercules and Hoechst said they would be taking plant off line temporarily« (»BASF, Hercules and Hoechst sagde, at de for at støtte forhøjelsen midlertidigt ville sætte et anlæg ud af drift«), og ved mødet den 13. maj 1982 udtalte Fina: »Plant will be shut down for 20 days in August« (»Fabrikken vil være lukket 20 dage i august«).

146 For så vidt angår systemet med »kontoledelse«, bemærkes, at sagsøgeren deltog i de tre møder (den 2.9.1982, den 2.12.1982 og den 3.5.1983), hvor dette system blev drøftet blandt producenterne (bilag 29, 33 og 38). Ved mødet den 2. december 1982 (bilag 33 til den generelle meddelelse) og den 3. maj 1983 (bilag 38 til den generelle meddelelse) undersøgte polypropylenproducenterne, om dette system, der var blevet vedtaget den 2. september 1982 (bilag 29 til den generelle meddelelse), var blevet gennemført. De udvekslede i denne forbindelse oplysninger om deres kunder.

147 Endvidere bemærkes, at sagsøgeren i svaret på begæringen om oplysninger har nævnt en række lokale møder, som selskabet i 1982 og 1983 deltog i. Formålet med disse møder fremgår af referatet af mødet den 12. august 1982 og den 2. november 1982 (bilag 27 og 32 til den generelle meddelelse), der viser, at det ved møderne skulle sikres, at et særligt prisinitiativ blev gennemført på lokalt plan.

148 Det følger af det anførte, at Kommissionen har ført tilstrækkeligt bevis for, at sagsøgeren var blandt de polypropylenproducenter, som blev enige om de i beslutningen nævnte foranstaltninger, der skulle fremme iværksættelsen af prisinitiativerne.

D — Mængdemål og kvoter

a) Den anfægtede retsakt

149 Det anføres i beslutningen (31. betragtning, tredje afsnit), at der på mødet den 26. og 27. september 1979 »var enighed om behovet for en fast kvoteordning«, og der henvises i referatet af mødet til en ordning, der var blevet foreslået eller vedtaget i Zürich, og som gik ud på at begrænse det månedlige salg til 80% af det gennemsnitlige salg i årets første otte måneder.

150 Endvidere anføres det i beslutningen (52. betragtning), at der før august 1982 blev foretaget forskellige former for markedsopdeling. Hver producent fik tildelt en procentvis andel af det anslåede marked, men der fandt på dette stadium ingen systematisk, forudgående begrænsning af den samlede produktion sted. Overslag over det samlede marked måtte derfor løbende revideres, og hver producents salg i absolutte mængder måtte tilpasses til den tildelte procentsats.

151 For 1979 blev der for hver enkelt producent fastsat mængdemål (i ton), der i det mindste delvis var baseret på deres faktiske salg i de foregående tre år. Tabeller

fundet hos ICI viser det »reviderede mål« for hver enkelt producent for 1979 sammenholdt med de pågældende producenters faktiske salg i Vesteuropa i denne periode (54. betragtning til beslutningen).

- 152 I slutningen af februar 1980 blev producenterne enige om mål — igen udtrykt i ton — for 1980 på basis af et anslået årligt marked på 1 390 000 ton. Ifølge beslutningen (55. betragtning) blev der hos ATO og ICI fundet en række tabeller med de »fastsatte mål« for hver producent for 1980. Det oprindelige overslag på 1 390 000 ton viste sig at være for optimistisk. Hver producents kvote måtte derfor reduceres, så kvoterne kom til at stemme overens med et samlet forbrug i 1980 på kun 1 200 000 ton. Bortset fra ICI og DSM svarede producenterne faktiske salg i det væsentlige til deres mål. Kun sagsøgeren, der »gik imod ethvert forsøg på at reducere dets andel i forhold til det oprindelige mål«, overskred sin andel betydeligt (salget blev på 46 100 ton, mens målet var 38 400).
- 153 Ifølge beslutningen (56. betragtning) var markedsdelingen for 1981 genstand for lange og komplicerede forhandlinger. Ved møderne i januar 1981 enedes man om, at hver producent som en midlertidig foranstaltning med det formål at lette iværksættelsen af prisinitiativet for februar til marts skulle begrænse sit månedlige salg til $\frac{1}{12}$ af 85% af 1980-målet. Med henblik på at få fastlagt en mere permanent ordning oplyste hver producent på møderne, hvilken mængde han håbede at kunne sælge i løbet af 1981. Sammenlagt var disse »ønskede mængder« imidlertid langt større end den forventede efterspørgsel. Trods flere kompromisforslag fra Shell og ICI blev der ikke opnået enighed om en endelig kvoteaftale for 1981. Som en nødløsning gik producenterne ud fra den enkelte producents kvote i det foregående år som teoretisk grundlag og indberettede deres faktiske salg i hver måned på møderne. Det faktiske salg blev således kontrolleret på grundlag af en teoretisk opdeling af det disponible marked, der var baseret på 1980-kvoterne (57. betragtning til beslutningen).
- 154 Det anføres i beslutningen (58. betragtning), at der for 1982 blev fremsat komplicerede forslag til kvoteordninger, der gik ud på at nå frem til en rimelig afvejning

af forskellige faktorer, såsom hidtidige salgsresultater, ønsker og disponibel kapacitet. Det samlede marked, der skulle deles mellem producenterne, blev anslået til 1 450 000 ton. Nogle producenter fremlagde detaljerede planer til markedsdelingsordninger, mens andre nøjedes med blot at oplyse, hvad de forventede at kunne sælge. Monte og ICI forsøgte på mødet den 10. marts 1982 at nå frem til en aftale. Det fremgår imidlertid af beslutningen (58. betragtning, sidste afsnit), at man som i 1981 ikke nåede frem til nogen endelig aftale. I årets første halvdel aflagde hver producent beretning om sin månedlige omsætning på møderne, og omsætningen blev sammenholdt med den pågældendes procentvise andel af salget i det foregående år. Ifølge beslutningen (59. betragtning) fortsatte forhandlingerne med henblik på at nå frem til en kvoteordning for 1983 på mødet i august 1982, og ICI førte bilaterale forhandlinger med hver af producenterne om denne nye ordning. Indtil der kunne indføres en sådan kvoteordning, blev producenterne opfordret til i anden halvdel af 1982 at begrænse deres månedlige salg til deres faktiske, procentvise andel af det samlede marked i de første seks måneder af 1982. I 1982 havde markedsandelene således for de mellemstore producenters vedkommende, herunder ATO, nået en vis balance (af ATO betegnet »quasi-consensus«), og i forhold til de tidligere år var de stabile for de fleste producenters vedkommende, bortset fra DSM, der fortsatte sin fremgang med en stigning på 0,5% om året.

155 Ifølge beslutningen (60. betragtning) opfordrede ICI for 1983 alle producenter til at meddele størrelsen af den kvote, de selv ønskede tildelt, og foreslå, hvilken procentdel de øvrige producenter burde have tildelt. Monte, Anic, ATO, DSM, Linz, Saga og Solvay fremsatte hver især detaljerede forslag, ligesom de tre tyske producenter fremsatte et fælles forslag gennem BASF. De forskellige forslag blev behandlet på edb for at få beregnet et gennemsnit, der blev sammenholdt med de enkelte producenters ønskede markedsandel. ICI kunne på grundlag heraf fremsætte forslag til retningslinjerne for en ny rammeaftale for 1983. Disse forslag blev drøftet på møderne i november og december 1982. Ved mødet den 2. december 1982 blev der diskuteret et forslag, der i første omgang kun dækkede årets første kvartal. Det fremgår af referatet af dette møde, der blev udarbejdet af ICI, at ATO, DSM, Hoechst, Hüls, ICI, Monte og Solvay samt Hercules fandt deres tildelte kvote »acceptabel« (63. betragtning til beslutningen). Oplysningerne underbygges af notater fra en telefonsamtale, ICI førte med Hercules den 3. december 1982.

156 Endelig anføres det i beslutningen (63. betragtning, tredje afsnit), at et dokument, der blev fundet hos Shell, bekræfter, at der blev indgået en aftale, idet selskabet forsøgte ikke at overskride sin kvote. Dokumentet bekræfter endvidere, at en mængdekontrolordning blev videreført i andet kvartal 1983. For at holde markedsandelen i andet kvartal oppe i nærheden af 11% gav Shell-koncernen således sine nationale salgsselskaber ordre til at reducere salget. Det bekræftes af referatet af mødet den 1. juni 1983, at der fandtes en sådan aftale. Selv om der ikke i referatet nævnes kvoter, anføres det, at »eksperterne« udvekslede oplysninger om hver enkelt producents salg i den foregående måned, hvilket indicerer, at der fandtes en kvoteordning (64. betragtning til beslutningen).

b) Parternes anbringender

157 Sagsøgeren har anført, at det ikke klart fremgår af beslutningen, om og i hvilket omfang Kommissionen mener, at der faktisk blev gennemført en kvoteordning. Ifølge sagsøgeren synes Kommissionen at hælde til den opfattelse, at det ikke er tilfældet, og klagepunktet synes at være begrænset til, at producenterne ved møderne aflagde beretning om de mængder, den enkelte havde solgt i den foregående måned, således som det fremgår af den 52. og 53. betragtning til beslutningen.

158 Under alle omstændigheder har sagsøgeren bestridt, at der blandt de berørte virksomheder blev indført en kvoteordning. Selv om det lægges til grund, at en sådan ordning blev indført, må det herudover bevises, at sagsøgeren var involveret heri, og at selskabet anså sig for retligt eller moralsk forpligtet af denne ordning. Ifølge sagsøgeren har Kommissionen i den 55. og 59. betragtning til beslutningen selv erkendt og understreget, at dette ikke var tilfældet.

159 Sagsøgeren har tilføjet, at udsvingene i producenternes markedsandele og stigningen i selskabets egen markedsandel både afkræfter, at der fandtes en sådan aftale, og at selskabet deltog i denne.

- 160 Med hensyn til 1979 har sagsøgeren anført, at det ikke fremgår af beslutningen, at selskabet var eller kunne have været med i en kvoteordning. I øvrigt kan der ikke for tiden forud for den 1. januar 1981 gøres nogen overtrædelse gældende over for selskabet, idet det ikke deltog fast i møderne før dette tidspunkt. Det kan ikke på grundlag af den tabel, Kommissionen har fremlagt, og hvori der er oplysninger om produktions- og salgstal samt »mål« (bilag 55 til den generelle meddelelse), fastslås, at sagsøgeren var med i en sådan ordning, idet dette dokumentets oprindelse og formål ikke er oplyst, og det kan fortolkes på en anden måde, end Kommissionen har gjort. Når henses til, at Amoco og andre producenter, der ikke var omfattet af proceduren, er nævnt i dokumentet, afsvækkes dets bevisværdi yderligere.
- 161 Med hensyn til 1980 har sagsøgeren anført, at de dokumenter, Kommissionen har fremlagt (bilag 56-61 til den generelle meddelelse), af de netop anførte grunde ikke er bevis for, at selskabet deltog i en kvoteordning. Referatet af to møder i januar 1981 (bilag 17 til den generelle meddelelse) går endog i den modsatte retning, idet det ikke blot fremgår heraf, at sagsøgeren havde en fjendtlig holdning over for en kvoteordning, men også at drøftelserne om kvoter aldrig kom ud over forslagsstadiet.
- 162 Med hensyn til 1981 har sagsøgeren anført, at det fremgår af selve beslutningen (57. betragtning, andet afsnit), at der ikke kunne indgås en endelig kvoteaftale. I modsætning til, hvad Kommissionen har fastslået på grundlag af for selskabet ukendte dokumenter, blev der ifølge sagsøgeren heller ikke truffet »midlertidige foranstaltninger« med henblik på, at producenterne kunne kontrollere det faktiske salg.
- 163 Med hensyn til 1982 har sagsøgeren erkendt, at der fandt drøftelser sted om kvoter, men der blev ikke indgået nogen aftale om en sådan ordning. Endvidere fortsatte stigningen i sagsøgerens markedsandel, således som det fastslås i beslutningen (59. betragtning, tredje afsnit).

- 164 Med hensyn til 1983 har sagsøgeren anført, at Kommissionen baserer sig på formodninger og ikke på beviser, når den fastslår, at der fandtes en kvoteordning. Hvis der blev udvekslet oplysninger om den enkelte producents salg, var formålet hermed ikke at kontrollere, at en kvoteordning blev overholdt, men at øge markedets gennemskuelighed.
- 165 Kommissionen har anført, at i modsætning til, hvad sagsøgeren har anført, gives der i beslutningens 54. ff. betragtninger en generel fremstilling af den kvoteordning, der var gældende i nogle år, og som sagsøgeren tilsluttede sig.
- 166 Med hensyn til 1979 har Kommissionen anført, at sagsøgerens deltagelse i en kvoteaftale fremgår af en udateret tabel med overskriften »Producers' Sales to West Europe«, som blev fundet hos ICI (bilag 55 til den generelle meddelelse), hvori der for alle polypropylenproducenter i Vesteuropa er angivet deres omsætning i kiloton for 1976, 1977 og 1978 samt tal i kolonner med overskrifterne »1979 actual« og »revised target 79«. Oplysningerne i dette dokument er af en sådan karakter, at de ikke er kendt af konkurrenterne i en situation med »normal« konkurrence, og dokumentet har således ikke kunnet udarbejdes uden sagsøgerens deltagelse.
- 167 For så vidt angår 1980, har Kommissionen anført, at det fremgår af dokumenter, som den er i besiddelse af, at sagsøgeren deltog i kartellet. Det drejer sig for det første om en tabel af 26. februar 1980 med overskriften »Polypropylene — Sales target 1980 (kt)«, der blev fundet hos ATO (bilag 60 til den generelle meddelelse). I denne tabel sammenlignes for alle de vesteuropæiske producenter »1980 target«, »opening suggestions«, »proposed adjustments« og »agreed targets«. Dette dokument viser, hvorledes kvoterne er blevet fastsat. For det andet drejer det sig om en tabel, som blev fundet dels hos ATO, dels hos ICI (bilag 59-61 til den generelle meddelelse), hvori producenterens salg udtrykt i mængde og markedsandel sammenlignes i følgende kolonner: »1979 actual«, »1980 target«, »(1980) actual« og »1981 aspirations«. ICI har i øvrigt i sit svar på begæringen om oplysninger (bilag 8 til den generelle meddelelse) vedrørende denne tabel oplyst, at »the source of information for actual historic figures in this table would have been the producers

themselves« (»kilden til oplysningerne om faktiske historiske tal i denne tabel må have været producenterne selv«). Oplysningerne i referatet af to møder i januar 1981 (bilag 17 til den generelle meddelelse) om, at »DSM disputed any undertaking to cut back from their original target« (»DSM modsatte sig ethvert forsøg på at reducere deres oprindelige mål«), er uden betydning. Selv om ordet »target« havde samme betydning som »internt ønske«, ville det således være i strid med EØF-Traktatens artikel 85 at offentliggøre sådanne interne ønsker.

- 168 Kommissionen har erkendt, at der ikke kunne indgås en kvoteaftale for 1981. Den mener imidlertid, at der blev truffet midlertidige foranstaltninger. Kommissionen har således anført, at det fremgår af referatet af de ovennævnte møder i januar 1981, at producenterne sammenlignede deres faktiske salg med de fastlagte mål. Endvidere fremgår det af en tabel, der blev fundet hos ICI (bilag 65 til den generelle meddelelse), men som stammer fra en italiensk producent, at producenterne sammenlignede deres salg i 1981 med salget i det foregående år. Kommissionen har heraf udledt, at der blev truffet midlertidige foranstaltninger for 1981, da der ikke kun indgås en generel aftale om fordeling af salget i dette år. Dette bekræftes også af andre dokumenter (bilag 66, 67 og 68 til den generelle meddelelse).
- 169 Kommissionen har med hensyn til 1982 anført, at forskellige dokumenter fra Monte og ICI (bilag 69, 70 og 71 til den generelle meddelelse) viser, at disse producenter fremsatte forslag til kvoter, men at der ikke kunne opnås enighed herom.
- 170 Ifølge Kommissionen fremgår det af de tabeller, der er vedlagt referatet af møderne den 9. juni 1982 og den 20. august 1982 (bilag 25 og 28 til den generelle meddelelse), at producenterne i første halvår af 1982 sammenlignede deres månedlige salg med salget i 1981. Med hensyn til andet halvår fremgår det af det andet af disse referater, at producenterne blev opfordret til at begrænse deres månedlige salg til niveauet i første halvår. Det fremgår af de tabeller, der er vedlagt referatet af møderne den 6. oktober, den 2. november og den 2. december 1982 (bilag 31, 32 og 33 til den generelle meddelelse), at producenterne sammenlignede deres salg i andet halvår med salget i første halvår.

- 171 Endvidere har Kommissionen anført, at den er i besiddelse af oplysninger om »ønskede mængder« og forslag, som producenterne efter anmodning fra ICI fremkom med for dem selv og de andre producenter, og som blev meddelt ICI (bilag 74, 75 og 76 samt 78-84 til den generelle meddelelse) med henblik på indgåelse af en kvoteaftale for 1983. Forslagene blev behandlet på edb for at få beregnet et gennemsnit, der blev sammenholdt med de enkelte producenters ønskede mængder. Det dokument, der herved fremkom, blev kommenteret i et internt notat fra ICI med overskriften »Polypropylene Framework« (bilag 87 til den generelle meddelelse). Ud over disse dokumenter har Kommissionen henvist til et internt notat fra ICI med overskriften »Polypropylene framework 1983« (bilag 86 til den generelle meddelelse), hvori ICI beskriver de generelle retningslinjer for en fremtidig kvoteaftale. Referatet af mødet den 2. december 1982 (bilag 33 til den generelle meddelelse) viser ifølge Kommissionen, at »eksperterne« gennemgik et forslag til kvoter, der var begrænset til første kvartal 1983.
- 172 Endelig fremgår det ifølge Kommissionen af et internt dokument, der blev fundet hos Shell (bilag 90 til den generelle meddelelse), at der blev indgået en aftale for andet kvartal 1983. Shell gav således i henhold til dette dokument sine nationale salgsselskaber ordre til at reducere deres salg, for at den kvote, der var tildelt Shell, kunne overholdes. Kommissionen har tilføjet, at referatet af mødet den 1. juni 1983 (bilag 40 til den generelle meddelelse) viser, at der blev udvekslet oplysninger om salget i maj ved dette møde.
- 173 Herudover har Kommissionen gjort indvending mod sagsøgerens udtalelse om, at informationsudvekslingen mellem producenterne og den forøgelse af markedets gennemskuelighed, denne skulle have medført, har haft en gavnlig virkning. I virkeligheden var informationsudvekslingen konsekvensen af den samordning, der blev foretaget med henblik på at nå frem til fastsættelse af kvoter, og formålet med informationsudvekslingen var ikke at forøge markedets gennemskuelighed, men at kontrollere, at kvoteaftalerne blev overholdt. Sagsøgeren har ikke bestridt at have været tæt knyttet til denne samordning eller over for ICI at have fremsat kvoteforslag — som f.eks. det forslag, der er gengivet i bilag 79 til den generelle del af meddelelsen om klagepunkter — eller at have anset kvoteforslagene for november og december 1982 for acceptable for selskabet.

c) Rettens vurdering

- 174 Det bemærkes, at sagsøgeren deltog fast i de regelmæssige møder for polypropylenproducenter, hvorunder producenterne drøftede deres salgsmængder og udvekslede oplysninger herom.
- 175 Samtidig med, at sagsøgeren deltog i møderne, fremgår selskabets navn også af forskellige tabeller (bilag 55 ff. til den generelle meddelelse), hvis indhold klart viser, at de skulle anvendes til at fastlægge salgsmål. De fleste sagsøgere har i deres svar på et skriftligt spørgsmål fra Retten indrømmet, at det ikke havde været muligt at opstille de tabeller, der blev fundet hos ICI, ATO og Hercules, på grundlag af statistikker fra Fides-systemet. ICI har i øvrigt i sit svar på begæringen om oplysninger (bilag 8 til den generelle meddelelse) vedrørende en af disse tabeller oplyst, at »the source of information for actual historic figures in this table would have been the producers themselves« (»kilden til oplysningerne om faktiske historiske tal i denne tabel må have været producenterne selv«). Kommissionen lagde derfor med rette til grund, at oplysningerne i tabellerne vedrørende sagsøgeren var givet af selskabet i forbindelse med de møder, det deltog i.
- 176 Med det ordvalg, der er anvendt i tabellerne vedrørende 1979 og 1980, som Kommissionen har fremlagt (som f.eks. »revised target«, »opening suggestions«, »proposed adjustments« og »agreed targets«), kan det lægges til grund, at der blev opnået enighed mellem producenterne.
- 177 Hvad nærmere angår 1979, finder Retten det på grundlag af referatet af mødet den 26. og 27. september 1979 (bilag 12 til den generelle meddelelse) og den udaterede tabel med overskriften »Producers' Sales to West Europe«, der blev fundet hos ICI (bilag 55 til den generelle meddelelse), og hvori der for alle de vesteuropæiske polypropylenproducenter er angivet deres omsætning i kiloton for 1976, 1977 og 1978 samt tal i kolonnerne »1979 actual«, »revised target« og »79«, at der ved mødet var enighed om, at kvoteordningen i årets tre sidste måneder måtte strammes op. Det fremgår således af ordet »tight« sammenholdt med begrænsnin-

gen af salget til 80% af $\frac{1}{12}$ af det fastsatte årlige salg, at den oprindeligt fastlagte ordning for 1979 måtte strammes op i de tre sidste måneder. Denne fortolkning af referatet underbygges af den nævnte tabel, fordi denne tabel under overskriften »79« i sidste kolonne til højre for kolonnen »revised target« indeholder tal, der må svare til de oprindeligt fastsatte kvoter. Kvoterne måtte begrænses, fordi de var fastlagt på grundlag af en for optimistisk vurdering af markedet, således som det også var tilfældet for 1980. Disse konstateringer påvirkes ikke af, at ICI — som nævnt i beslutningens 31. betragtning, tredje afsnit — henviste til en ordning, »der var blevet foreslået eller vedtaget i Zürich, og som gik ud på at begrænse det månedlige salg til 80% af det gennemsnitlige salg i årets første otte måneder«. Denne henvisning sammenholdt med 54. betragtning til beslutningen må netop forstås således, at der tidligere var fastsat salgsmål for det månedlige salg i de første otte måneder af 1979.

- 178 Hvad angår 1980, finder Retten, at det af den tabel af 26. februar 1980, der blev fundet hos ATO (bilag 60 til den generelle meddelelse), og som indeholder en kolonne med overskriften »agreed targets 1980«, samt af referaterne af møderne i januar 1981 (bilag 17 til den generelle meddelelse), hvorunder producenterne, herunder sagsøgeren, sammenlignede de faktisk solgte mængder (»Actual kt«) med de fastlagte mål (»Target kt«), fremgår, at der for hele året var fastsat salgsmål. Endvidere bekræftes disse dokumenter af en tabel af 8. oktober 1980 (bilag 57 til den generelle meddelelse), hvori to kolonner sammenlignes, den ene med oplysninger om »1980 Nameplate Capacity« og den anden med »1980 Quota« for de forskellige producenter. Det bemærkes i denne forbindelse, at det forhold, at sagsøgeren ved de to møder i januar 1981 »disputed any undertaking to cut back from their original target« (»modsatte sig ethvert forsøg på at reducere deres oprindelige mål«), ikke kan afkræfte, at der blev fastsat et mål for 1980, eller at sagsøgeren deltog i dette, idet der fandtes et »original target«, som selskabet tilsluttede sig fuldt ud.

- 179 Herudover bemærkes, at i modsætning til, hvad sagsøgeren har anført, er det oplyst, hvorfra de dokumenter stammer, som Kommissionen har anvendt som bevis for selskabets deltagelse i fastsættelsen af salgsmål for 1979 og 1980, idet de blev

fundet hos ICI og ATO (bilag 12 og 55-61 til den generelle meddelelse). Det er endvidere ikke nødvendigt, at det er oplyst, hvem der har affattet hvert enkelt dokument, eller at det er beskrevet, hvorledes dokumentet er udarbejdet, for at Kommissionen kan anvende dokumenterne mod en given virksomhed, i hvert fald ikke når disse er en del af en lang række dokumenter, der står i forbindelse med møder, og det er bevist, at formålet med disse møder navnlig var at fastsætte målpriser og salgsmål.

180 Disse konstateringer berøres ikke af, at Kommissionen ikke har draget de samme konklusioner med hensyn til Amoco, hvis navn også fremgår af de nævnte tabeller. Amoco's situation adskiller sig fra sagsøgerens, idet denne virksomhed ikke deltog i producentmøderne, hvis formål bl.a. var at fastsætte salgsmål. Kommissionen kunne derfor lægge til grund, at de tal, der i de forskellige tabeller er angivet vedrørende Amoco, kun var en omtrentlig vurdering af selskabets stilling, og at vurderingen var foretaget af de andre producenter i mangel af konkrete oplysninger fra denne virksomhed. Denne konklusion bekræftes i øvrigt af ICI's svar på begæringen om oplysninger, idet det heri anføres, at »However figures for Amoco / Hercules... would have been estimated from industry figures generally available from Fides« (»for så vidt angår tallene for Amoco / Hercules... må der imidlertid være tale om skøn på grundlag af tal fra branchen, som var almindeligt tilgængelige i Fides-systemet«).

181 Med hensyn til 1981 bemærkes, at det over for producenterne er gjort gældende, at de deltog i forhandlingerne med henblik på at nå frem til en kvoteaftale for dette år, at de i forbindelse hermed gav meddelelse om deres ønskede salgsmængder, og at de som en midlertidig foranstaltning, indtil der blev indgået en sådan aftale, blev enige om i februar og marts 1981 at reducere deres månedlige salg til $\frac{1}{12}$ af 85% af det »mål«, der var aftalt for 1980, at de for resten af året påtog sig den samme teoretiske kvote som i det foregående år, at de hver måned gav oplysninger om deres salg ved møderne, og at de kontrollerede, at deres salg lå inden for den tildelte teoretiske kvote.

182 At der fandt forhandlinger sted mellem producenterne med henblik på at indføre en kvoteordning, og at de under disse forhandlinger meddelte deres »ønskede

mængder«, bekræftes af forskellige dele af bevismaterialet, bl.a. tabeller, hvori der for hver producent angives faktisk omsætning (»actual«) og »targets« for 1979 og 1980 samt »aspirations« for 1981 (bilag 59-61 til den generelle meddelelse), en tabel, der er affattet på italiensk, og hvori der for hver producent angives vedkommendes kvote for 1980, andre producenters forslag med hensyn til, hvilken kvote vedkommende skulle tildeles for 1981, og producentens egne »ambitions« for 1981 (bilag 62 til den generelle meddelelse), samt et internt notat fra ICI (bilag 63 til den generelle meddelelse), hvori der er en beskrivelse af udviklingen i forhandlingerne, og det anføres:

»Taking the various alternatives discussed at yesterday's meeting we would prefer to limit the volume to be shared to no more than the market is expected to reach in 1981, say 1.35 million tonnes. Although there has been no further discussion with Shell, the four majors could set the lead by accepting a reduction in their 1980 target market share of about 0.35% provided the more ambitious smaller producers such as Solvay, Saga, DSM, Chemie Linz, Anic / SIR also tempered their demands. Provided the majors are in agreement the anomalies could probably be best handled by individual discussions at Senior level, if possible before the meeting in Zurich.«

(»Af de forskellige alternativer, der blev drøftet på mødet i går, vil vi foretrække, at den mængde, der skal fordeles, begrænses til det forventede marked i 1981, dvs. 1,35 mio. ton. Selv om der ikke har været yderligere forhandlinger med Shell, kunne de fire store gå foran og acceptere en reduktion i deres mål for markedsandelen i 1980 på ca. 0,35% under forudsætning af, at de mere ambitiøse blandt de mindre producenter som Solvay, Saga, DSM, Chemie Linz og Anic / SIR også nedsætter deres krav. Såfremt de store er enige, kan problemerne sikkert bedst løses ved individuelle drøftelser på chef-niveau, helst inden mødet i Zürich.«)

Dette dokument er vedlagt en opstilling med forslag til kompromis, hvori den enkelte producents resultat sammenlignes med 1980 (»% of 1980 target«).

- 183 Det fremgår af referatet af møderne i januar 1981, at det som en midlertidig foranstaltning blev vedtaget, at det månedlige salg i februar og marts 1981 skulle reduceres til $\frac{1}{12}$ af 85% af det mål, der var aftalt for det foregående år. Det anføres således i referatet:

»In the meantime (February-March) monthly volume would be restricted to $\frac{1}{12}$ of 85% of the 1980 target with a freeze on customers.«

(»I mellemtiden (februar-marts) reduceres det månedlige salg til $\frac{1}{12}$ af 85% af målet for 1980, og der lukkes for tilgang af kunder.«)

184 Det forhold, at producenterne for resten af året påtog sig den samme teoretiske kvote som i det foregående år og kontrollerede, at deres salg lå inden for denne kvote, ved hver måned at udveksle oplysninger om deres salg, er bevist ved tre dokumenter i sammenhæng. Det drejer sig for det første om en tabel af 21. december 1981 (bilag 67 til den generelle meddelelse), hvori der for hver producent er angivet salget opdelt på måneder, og de sidste tre kolonner vedrørende november og december samt årets samlede salg er tilføjet i hånden. Endvidere drejer det sig om en udateret tabel, der er affattet på italiensk, med overskriften »Scarti per società« (»Fravigelser opdelt på selskaber« (bilag 65 til den generelle meddelelse). I tabellen, der blev fundet hos ICI, sammenlignes for hver producent for perioden januar — december 1981 tallene for faktisk salg (»actual«) med de teoretiske tal (»theoretic«). Endelig drejer det sig om en udateret tabel, der blev fundet hos ICI (bilag 68 til den generelle meddelelse). Heri sammenlignes den enkelte producents omsætning og markedsandel i perioden januar — november 1981 med de tilsvarende tal for 1979 og 1980, og på grundlag heraf er der udarbejdet en prognose for slutningen af året.

185 Den første tabel viser således, at producenterne udvekslede oplysninger om deres månedlige salg. Når dette sammenholdes med sammenligningerne mellem disse tal og de faktiske tal for 1980 — som foretages i de to andre tabeller, der vedrører samme periode — underbygger det forhold, at producenterne på denne måde udvekslede oplysninger, som en erhvervsdrivende normalt behandler strengt fortroligt, beslutningens konklusioner.

186 At sagsøgeren deltog i disse forskellige handlinger fremgår dels af, at selskabet deltog i møder, hvorunder disse handlinger blev foretaget, navnlig møderne i januar 1981, dels af, at selskabets navn nævnes i de ovennævnte dokumenter. Det bemærkes i øvrigt, at ICI i sit svar på et skriftligt spørgsmål fra Retten — som

andre sagsøgere har henvist til i deres svar — om nogle af tallene i disse tabeller har oplyst, at det ikke havde været muligt at udlede dem af statistikkerne fra Fides-systemet.

187 For så vidt angår 1982, bemærkes, at det over for producenterne er gjort gældende, *at* de deltog i forhandlingerne med henblik på at nå frem til en kvoteaftale for dette år, *at* de i forbindelse hermed gav meddelelse om deres ønskede salgsmængder, *at* de — da der ikke blev indgået en endelig aftale — ved møderne orienterede om deres månedlige omsætning i første halvår, som blev sammenlignet med den procentvise andel af salget i det foregående år, og *at* de i andet halvår bestræbte sig på at begrænse deres månedlige salg til den procentvise markedsandel i årets første halvdel.

188 Det forhold, at der fandt forhandlinger sted mellem producenterne med henblik på at indføre en kvoteordning, og at de i forbindelse hermed udvekslede oplysninger om deres ønsker, bekræftes for det første af et dokument med overskriften »Scheme for discussions 'quota system 1982'« (bilag 69 til den generelle meddelelse), hvori der for alle de virksomheder, beslutningen er rettet til, med undtagelse af Hercules, er angivet den mængde, som de hver især mente at have ret til, og for nogle producenter (alle med undtagelse af Anic, Linz, Petrofina, Shell og Solvay) den mængde, der efter deres opfattelse skulle tildeles de andre producenter. For det andet drejer det sig om et notat fra ICI med overskriften »Polypropylene 1982, Guidelines« [bilag 70, litra a), til den generelle meddelelse], hvori ICI analyserer de igangværende forhandlinger. For det tredje er der tale om en tabel af 17. februar 1982 [bilag 70, litra b), til den generelle meddelelse], hvori de forskellige forslag til fordeling af salget sammenlignes — i det ene af disse forslag, der har overskriften »ICI Original Scheme«, foretages der af Monte i en anden, håndskrevet tabel mindre ændringer i en kolonne med overskriften »Milliavacca 27/1/82« [det er navnet på en medarbejder hos Monte; bilag 70, litra c), til den generelle meddelelse]. Endelig er der tale om en tabel, der er affattet på italiensk (bilag 71 til den generelle meddelelse), og som indeholder et komplekst forslag (beskrevet i beslutningens 58. betragtning, tredje afsnit i. f.).

189 Der er ført bevis for de foranstaltninger, der blev truffet i første halvår, ved referatet af mødet den 13. maj 1982 (bilag 24 til den generelle meddelelse), hvori det anføres:

»To support the move a number of other actions are needed a) limit sales volume to some agreed prop. of normal sales.«

[»For at støtte prisforhøjelsen må der træffes en række andre foranstaltninger a) begrænse salget til en vis aftalt del af det normale salg.«]

At disse foranstaltninger blev gennemført, bekræftes af referatet af mødet den 9. juni 1982 (bilag 25 til den generelle meddelelse), der er vedlagt en tabel, hvori der for hver producent er angivet det faktiske tal (»actual«) for salget i januar — april 1982 sammenlignet med et teoretisk tal »based on 1981 av[erage] market share«, af referatet af mødet den 20. og 21. juli 1982 (bilag 26 til den generelle meddelelse), for så vidt angår perioden fra januar til maj 1982, og af referatet af mødet den 20. august 1982 (bilag 28 til den generelle meddelelse), for så vidt angår perioden fra januar — juli 1982.

190 De foranstaltninger, der blev truffet for andet halvår af 1982, er bevist ved referatet af mødet den 6. oktober 1982 (bilag 31 til den generelle meddelelse), hvori det anføres: »In October this would also mean restraining sales to the Jan / June achieved market share of a market estimated at 100 kt« og »Performance against target in September was reviewed« (»I oktober vil dette indebære, at salget begrænses til den markedsandel, der blev opnået fra januar til juli, på grundlag af et forventet marked på 100 kt« og »De resultater, der var opnået i september, blev vurderet i forhold til målet«). Dette referat er vedlagt en tabel med overskriften »September provisional sales versus target (based on Jan-June market share applied to demand est(imated) at 120 kt« — (»Foreløbigt salg i september i forhold til målet (beregnet på grundlag af markedsandelen i januar til juni ud fra en forventet efterspørgsel på 120 kt«). Det bekræftes af referatet af mødet den 2. december 1982 (bilag 33 til den generelle meddelelse), at disse foranstaltninger blev opretholdt. Referatet er vedlagt en tabel, hvori det faktiske salg i november 1982 (»Actual«) sammenlignes med teoretiske tal (»Theoretical«) beregnet på grundlag af »J-June % of 125 kt«.

- 191 For så vidt angår 1981 og de to halvår af 1982, finder Retten, at Kommissionen af det forhold, at der ved de regelmæssige møder var en gensidig kontrol af, at der blev gennemført et system med begrænsning af det månedlige salg på grundlag af salget i en tidligere periode, med rette har udledt, at dette system var vedtaget af mødedeltagerne.
- 192 For så vidt angår 1983, bemærkes, at det fremgår af de dokumenter, Kommissionen har fremlagt (bilag 33 og 74-87 til den generelle meddelelse), at polypropylenproducenterne i slutningen af 1982 og begyndelsen af 1983 drøftede en kvoteordning for 1983, at sagsøgeren deltog i de møder, hvor disse drøftelser fandt sted, at selskabet i denne forbindelse gav oplysninger om sit salg, at der i den tabel 2, der er vedlagt referatet af mødet den 2. december 1982, ved den kvote, som er nævnt ud for sagsøgerens navn, er anført »acceptabel«, og at det fremgår af et internt notat fra ICI med overskriften »DSM — proposal, 1983« (bilag 79 til den generelle meddelelse), at sagsøgeren fremsatte et forslag til opdeling af markedet mellem producenterne. Forslaget, der var udtrykt i ton, er gengivet i den sammenfattende tabel, ICI udarbejdede (bilag 85, s. 2, til den generelle meddelelse) og omregnet til markedsandele.
- 193 Sagsøgeren deltog således i forhandlingerne med henblik på at nå frem til en kvoteordning for 1983.
- 194 Hvad angår spørgsmålet om, hvorvidt forhandlingerne faktisk førte til et resultat med hensyn til de to første kvartaler af 1983, således som det anføres i beslutningen (63. betragtning, tredje afsnit, og 64. betragtning), bemærkes, at det fremgår af referatet af mødet den 1. juni 1983 (bilag 40 til den generelle meddelelse), at sagsøgeren ved mødet oplyste sin omsætning i maj måned på samme måde som ni andre virksomheder. Endvidere anføres følgende i referatet af et internt møde i Shell-koncernen den 17. marts 1983 (bilag 90 til den generelle meddelelse):

»... and would lead to a market share of approaching 12% and well above the agreed Shell target of 11%. Accordingly the following reduced sales targets were set and agreed by the integrated companies.«

(»... og ville føre til en markedsandel, der nærmer sig 12% og ligger en del over Shell's aftalte mål på 11%. Følgende reducerede salgsmål blev fastsat af og aftalt med selskaberne i koncernen.«)

De nye mængder er angivet, og herefter anføres følgende:

»this would be 11.2 Pct of a market of 395 kt. The situation will be monitored carefully and any change from this agreed plan would need to be discussed beforehand with the other PIMS members«.

(»dette vil svare til 11,2% af et marked på 395 kt. Situationen følges nøje, og enhver ændring i den aftalte plan skal først drøftes med de andre PIMS-medlemmer«).

195 Retten finder, at Kommissionen ved at sammenholde disse to dokumenter med rette har udledt, at forhandlingerne mellem producenterne førte til indførelse af en kvoteordning. Det interne notat fra Shell-koncernen viser således, at virksomheden anmodede sine nationale salgsselskaber om at begrænse deres salg, ikke for at begrænse Shell-koncernens samlede salgsmængde, men for at begrænse koncernens samlede markedsandel til 11%. En sådan begrænsning, der er udtrykt i form af markedsandel, kan kun forklares med, at der fandtes en kvoteordning. Endvidere indeholder referatet af mødet den 1. juni 1983 et yderligere indicium for en sådan ordning, idet formålet med udveksling af oplysninger om producenternes månedlige salg først og fremmest må være at kontrollere, at de påtagne forpligtelser overholdes.

- 196 Endelig bemærkes, at de 11% ikke kun optræder som Shell's markedsandel i selskabets interne notat, men også i to andre dokumenter: Et internt notat fra ICI, hvori dette selskab anfører, at Shell foreslår denne andel for sig selv, Hoechst og ICI (bilag 87 til den generelle meddelelse), og et af ICI udarbejdet referat af et møde den 29. november 1982 mellem ICI og Shell, hvorunder nævnte forslag blev omtalt på ny (bilag 99 til den generelle meddelelse).
- 197 Sagsøgerens argument om, at selskabets markedsandel steg, at der var udsving i de øvrige producenters markedsandele, og at de påståede kvoter blev overskredet, kan ikke påvirke det forhold, at selskabet som fastslået i beslutningen deltog i fastsættelsen af salgsmål. Det klagepunkt, der i beslutningen gøres gældende over producenterne, er således ikke, at de respekterede de kvoter, de påtog sig, men kun at de indgik aftale herom. Endvidere er det understreget i selve beslutningen (59. betragtning, sidste afsnit), at sagsøgerens markedsandel steg, og der er således taget hensyn hertil.
- 198 Det tilføjes, at Kommissionen med rette kunne antage, at de forskellige foranstaltninger til begrænsning af salget var led i en kvoteordning, idet disse havde samme formål, nemlig at begrænse presset på priserne som følge af udbudsoverskuddet.
- 199 Endvidere bemærkes, at Kommissionen ikke til støtte for sine bevismæssige konstateringer har måttet påberåbe sig dokumenter, der ikke er nævnt i meddelelserne om klagepunkter, eller som den ikke har fremsendt til sagsøgeren.
- 200 Kommissionen findes herefter at have ført tilstrækkeligt bevis for, at sagsøgeren var blandt de polypropylenproducenter, der blev enige om de salgsmål for 1979, 1980 og første halvår af 1983 og i 1981 og 1982 om den begrænsning af deres

månedlige salg på grundlag af salget i en tidligere periode, som er nævnt i beslutningen, og som var led i en kvoteordning.

2. *Anvendelsen af EØF-Traktatens artikel 85, stk. 1*

A — Retlig kvalifikation

a) Den anfægtede retsakt

201 Det anføres i beslutningen (81. betragtning, første afsnit), at hele det kompleks af planer og ordninger, der blev vedtaget inden for rammerne af systemet med regelmæssige og institutionaliserede møder, må betragtes som en enkelt uafbrudt »aftale« efter artikel 85, stk. 1.

202 I den foreliggende sag deltog producenterne ved at tilslutte sig en fælles plan om at regulere priser og leverancer på polypropylenmarkedet i en overordnet rammeaftale, der blev udmøntet i en række mere detaljerede delaftaler, som blev udarbejdet fra tid til anden (beslutningens 81. betragtning, tredje afsnit).

203 Det anføres videre i beslutningen (82. betragtning, første afsnit), at der ved den detaljerede udmøntning af den overordnede plan på mange områder blev opnået udtrykkelig enighed, som f.eks. ved de individuelle prisinitiativer og de årlige kvoteordninger. I nogle tilfælde nåede producenterne måske ikke til bred enighed om en definitiv ordning, f.eks. for så vidt angår kvoterne for 1981 og 1982. Deres vedtagelse af midlertidige foranstaltninger, herunder udveksling af oplysninger og sammenligningen af det faktiske månedlige salg med resultaterne i en tidligere referenceperiode, må dog ikke blot betragtes som en udtrykkelig aftale om at indføre og gennemføre sådanne foranstaltninger, men også som en stiltiende aftale om så vidt muligt at opretholde producenternes respektive stilling på markedet.

204 Endvidere anføres det i beslutningen, at den omstændighed, at producenterne naturligtvis ikke alle kunne være til stede ved samtlige møder, ikke ændrer ved den

konklusion, at der her er tale om én uafbrudt aftale. Alle »initiativer« måtte nødvendigvis planlægges og iværksættes over flere måneder, og hvad angår den enkelte producents deltagelse i disse initiativer, gør det ingen større forskel, om vedkommende var til stede ved alle møder eller ej (beslutningens 83. betragtning, første afsnit).

- 205 Ifølge beslutningen (86. betragtning, første afsnit) måtte iværksættelsen af kartellet anses for en »aftale« i henhold til artikel 85, stk. 1, eftersom det var baseret på en fælles, detaljeret plan.
- 206 »Aftaler« og »samordnet praksis« er ifølge beslutningen (86. betragtning, andet afsnit) to forskellige begreber, men der kan være tilfælde, hvor der i en hemmelig forståelse indgår elementer af begge former for ulovligt samarbejde.
- 207 Det anføres videre, at »samordnet praksis« er en form for samarbejde mellem virksomheder, der — uden at have nået det stadium, hvor en egentlig aftale er indgået — bevidst erstatter den risiko, der er forbundet med normal konkurrence, med et praktisk samarbejde (86. betragtning, tredje afsnit).
- 208 Ifølge beslutningen (87. betragtning, første afsnit) blev det særskilte begreb »samordnet praksis« indføjet i Traktaten for at forhindre, at virksomheder omgår artikel 85, stk. 1, ved at foretage en form for konkurrencebegrænsende samordning, der ikke kan betragtes som en egentlig aftale, f.eks. ved forinden at underrette hinanden om, hvilken holdning de hver især vil indtage, således at hver enkelt part i sin kommercielle adfærd kan handle ud fra sin viden om, at konkurrenterne vil følge samme adfærd (jf. Domstolens dom af 14.7.1972, sag 48/69, ICI mod Kommissionen, Sml. s. 151).
- 209 Domstolen fastslog i dom af 16. december 1975 (forenede sager 40/73-48/73, 50/73, 54/73-56/73, 111/73, 113/73 og 114/73, Suiker Unie mod Kommissionen, Sml. s. 1663), at de kriterier for koordinering og samarbejde, som den har opstillet i sin praksis, og hvorefter det på ingen måde kræves, at der udarbejdes en egentlig

»plan«, skal forstås ud fra den grundtanke, der ligger bag Traktatens konkurrencebestemmelser, og hvorefter enhver virksomhed uafhængigt skal tage stilling til den politik, den vil føre på det fælles marked. Selv om dette krav om uafhængighed ganske vist ikke udelukker, at virksomhederne kan foretage de nødvendige tilpasninger til deres konkurrenters konstaterede eller forventede adfærd, forhindrer det imidlertid enhver direkte eller indirekte kontakt mellem virksomheder, som har til formål eller til følge enten at påvirke en aktuel eller potentiel konkurrents adfærd på markedet eller at informere denne om den adfærd, som den pågældende virksomhed selv har besluttet sig til — eller påtænker — at indtage på markedet (beslutningens 87. betragtning, andet afsnit). En konkret adfærd kan således — som en form for »samordnet praksis« — være omfattet af artikel 85, stk. 1, selv om parterne ikke forinden er nået til enighed om en fælles plan, der fastlægger deres nærmere adfærd på markedet, men vedtager eller tilslutter sig fælles foranstaltninger, der fremmer koordineringen af deres kommercielle adfærd (beslutningens 87. betragtning, tredje afsnit, første pkt.).

- 210 Endvidere anføres det i beslutningen (87. betragtning, tredje afsnit, tredje pkt.), at det i et komplekst kartel desuden er muligt, at nogle producenter på et givet tidspunkt ikke giver udtryk for en egentlig tilslutning til en bestemt foranstaltning, der er vedtaget af de andre, men ikke desto mindre udtrykker generel støtte til den pågældende plan og indretter deres adfærd herefter. I visse henseender kan det vedvarende samarbejde og den vedvarende forståelse mellem producenterne om gennemførelse af den overordnede plan derfor have nogle af de kendetegn, der er karakteristiske for samordnet praksis (beslutningens 87. betragtning, tredje afsnit, femte pkt.).
- 211 Betydningen af begrebet »samordnet praksis« beror således ifølge beslutningen (87. betragtning, fjerde afsnit) i mindre grad på en sondring mellem dette begreb og begrebet »aftale« end på en sondring mellem de former for samordning, der er omfattet af artikel 85, stk. 1, og den simple parallelle adfærd, der ikke er forbundet med nogen samordning. I denne sag er det derfor mindre væsentligt at fastslå samarbejdets præcise karakter.
- 212 Endelig anføres det i beslutningen (88. betragtning, første og andet afsnit), at de fleste af producenterne under den administrative procedure hævdede, at deres adfærd i forbindelse med de påståede prisinitiativer ikke beroede på nogen aftale

efter artikel 85 (jf. 84. betragtning til beslutningen), og at der heller ikke ud fra deres adfærd var grundlag for at fastslå, at der var tale om en samordnet praksis. Dette begreb forudsætter ifølge producenterne »åbenlyse handlinger« på markedet, og i den foreliggende sag er der slet ikke tale om sådanne handlinger, da der aldrig blev udsendt prislistor eller »målpriser« til kunderne. Dette argument afvises i beslutningen. Havde det i denne sag været nødvendigt at påberåbe sig beviser for en samordnet praksis, ville kravet om, at deltagerne skulle have taget visse skridt for at nå deres fælles mål, fuldt ud være opfyldt. De forskellige prisinitiativer er klart dokumenteret. Det kan heller ikke benægtes, at de enkelte producenter traf parallelle foranstaltninger for at iværksætte dem. De skridt, producenterne tog såvel individuelt som samlet, fremgår klart af det foreliggende bevismateriale: mødereferater, interne memoranda, instrukser og rundskrivelser til salgskontorer samt skrivelser til kunder. Det er helt irrelevant, om de »offentliggjorde« prislistor. Prisinstrukserne er i sig selv ikke blot det bedste bevis for de foranstaltninger, de enkelte producenter traf for at virkeliggøre det fælles mål, men ud fra deres indhold og tidspunktet for deres udsendelse er de også bevis for en forståelse mellem dem.

b) Parternes anbringender

213 Sagsøgeren har anført, at Kommissionen ikke var berettiget til første gang i svarskriftet at introducere begrebet »hemmelig forståelse«, der ikke findes i EØF-Traktaten og er hentet fra amerikansk ret. I øvrigt er begrebet »conspiracy« (»hemmelig forståelse«) såvel begrebsmæssigt som bevis teknisk opdelt på samme måde som i fællesskabsretten. Kommissionen kan derfor ikke slå begreberne »aftale« og »samordnet praksis« sammen for at undgå at skulle præcisere, hvorledes overtrædelsen skal kvalificeres.

214 Endvidere har sagsøgeren anført, at forskellen mellem »aftale« og »samordnet praksis« ikke kun vedrører kvalifikationen, men forskellen har også praktisk betydning med hensyn til beviset. For så vidt angår aftale, er det principielt ikke nødvendigt at se på de konkrete virkninger. Hvad derimod angår samordnet praksis, må der både føres bevis for en vis adfærd og en forbindelse mellem denne adfærd og en forudfastlagt plan, således at den fælles hensigt konkret kommer til udtryk. Det er i denne forbindelse særligt vigtigt, at den af Kommissionen påståede adfærd og de påståede ordninger ikke havde nogen konkret virkning på markedet. Kommis-

sionen har imidlertid ikke præciseret, om der var tale om en aftale eller samordnet praksis, og virksomhederne har således ikke kunnet vide, hvad der konkret gøres gældende over for dem, og har dermed ikke kunnet forsvare sig.

- 215 Ifølge sagsøgeren forudsætter en aftale, at der består en forpligtelse, som bygger på en viljesoverensstemmelse mellem virksomhederne med hensyn til, hvilken adfærd de skal udvise på markedet. Hvad angår beviset for en aftale, må det godtgøres, hvad parterne vil opnå, at der findes en aftale herom, at parterne har påtaget sig en vis forpligtelse i denne forbindelse, og at aftalen er udmøntet i en adfærd på markedet. Den samordnede praksis forudsætter ikke kun en koordinering, men også at der er udvist en adfærd på markedet.
- 216 I denne sag er spørgsmålet om kvalifikationen og definitionen af overtrædelsen interessant, fordi Kommissionen ikke har ført bevis for, at sagsøgeren deltog hverken i en aftale eller en samordnet praksis, hvis det lægges til grund, at sidstnævnte forudsætter, at der faktisk har været en koordineret adfærd på markedet. Definitionen af begrebet »samordnet praksis« har derfor en særlig betydning for sagsøgeren. Spørgsmålet er endnu mere interessant, fordi det er første gang det på denne måde foreligger for Fællesskabets retsinstanser. I de sager, der indtil nu er forelagt Domstolen, har det ikke med hensyn til de faktiske omstændigheder været bestridt, at der forelå en adfærd på markedet, og der skulle kun tages stilling til, om denne var tilstrækkelig til, at der kunne antages at foreligge en samordning.
- 217 Kommissionen har derimod anført, at det er af underordnet betydning, om en forståelse eller et kartel retligt kvalificeres som en aftale eller en samordnet praksis i henhold til EØF-Traktatens artikel 85, og om dette samarbejde indeholder elementer fra det ene eller det andet. Kommissionen har i denne forbindelse anført, at ordene »aftale« og »samordnet praksis« omfatter de forskellige typer af adfærd, hvorved konkurrenter påtager sig en gensidig begrænsning i deres handlefrihed på markedet med udgangspunkt i direkte eller indirekte kontakter mellem dem i stedet for helt selvstændigt at fastlægge deres fremtidige konkurrencepolitik.

- 218 Kommissionen har videre anført, at formålet med at anvende de forskellige begreber i artikel 85 er at forbyde enhver form for samarbejde og ikke at angive, at de skal behandles forskelligt. Det er derfor uden betydning at fastlægge, hvor skillelinjen skal drages mellem de forskellige begreber, der skal omfatte enhver form for forbudt adfærd. Grunden til, at begrebet »samordnet praksis« er medtaget i artikel 85, er, at bestemmelsen — ud over aftaler — skal omfatte de former for samarbejde, som kun er udtryk for en form for faktisk samordning eller praktisk samarbejde, men som alligevel kan virke konkurrencefordrejende (Domstolens dom af 14.7.1972, sag 48/69, a. st., præmis 64, 65 og 66).
- 219 Kommissionen har gjort gældende, at det fremgår af Domstolens praksis (dom af 16.12.1975, forenede sager 40/73-48/73, 50/73, 54/73-56/73, 111/73, 113/73 og 114/73, a. st., præmis 173 og 174), at hensigten er at forbyde enhver direkte eller indirekte kontakt mellem virksomheder, som har til formål eller til følge enten at påvirke en aktuel eller potentiel konkurrents adfærd på markedet eller at informere denne om den adfærd, den pågældende virksomhed selv har besluttet sig til — eller påtænker — at indtage på markedet. Der kan således foreligge en samordnet praksis, allerede fordi der er kontakt mellem konkurrenter, selv om denne kontakt endnu ikke har givet sig udslag i nogen adfærd på markedet.
- 220 Det er Kommissionens opfattelse, at der er tale om samordnet praksis, når der er en samordning med det formål at begrænse virksomhedernes selvbestemmelsesret i forhold til hinanden, også selv om der ikke er konstateret en faktisk adfærd på markedet. Det er i virkeligheden et spørgsmål om betydningen af ordet »praksis«. Kommissionen kan ikke støtte sagsøgerens opfattelse, hvorefter dette ord skal forstås snævert som »adfærd på markedet«. Efter Kommissionens opfattelse kan der ved ordet forstås den blotte deltagelse i kontakter, når disse har til formål at begrænse virksomhedernes selvbestemmelsesret.
- 221 Kommissionen har videre anført, at hvis det, for at der er tale om en samordnet praksis, er en forudsætning, således som sagsøgeren har gjort gældende, at begge forhold foreligger — samordning og adfærd på markedet — vil mange former for praksis, som har til formål, men ikke nødvendigvis til følge at fordreje konkurrencen på det fælles marked, falde uden for artikel 85's anvendelsesområde. Dette

fører således til, at man ophæver virkningen af en del af artikel 85. Hertil kommer, at sagsøgerens opfattelse ikke er i overensstemmelse med Domstolens praksis vedrørende begrebet samordnet praksis (dom af 14.7.1972, sag 48/69, a. st., præmis 66, af 16.12.1975, forenede sager 40/73-48/73, 50/73, 54/73-56/73, 111/73, 113/73 og 114/73, a. st., præmis 26, og af 14.7.1981, sag 172/80, Züchner, Sml. s. 2021, præmis 14). Når der i disse domme i alle tilfælde nævnes praksis på markedet, er der ikke tale om det forhold, der udgør overtrædelsen — således som sagsøgeren har anført — men om det forhold, hvoraf der kan udledes en samordning. Ifølge Domstolens praksis kræves der ikke en faktisk adfærd på markedet. Det kræves kun, at virksomhederne har taget kontakt med hinanden på en sådan måde, at de giver afkald på den nødvendige selvbestemmelsesret. Den amerikanske retspraksis vedrørende Sherman Act går i samme retning.

222 Ifølge Kommissionen er det således ikke en nødvendig forudsætning for, at der foreligger en overtrædelse af artikel 85, at virksomhederne i deres praksis har gennemført det, de er blevet enige om. Gerningsindholdet i artikel 85, stk. 1, er fuldt ud realiseret, når virksomhederne har til hensigt at erstatte den risiko, der er forbundet med normal konkurrence, med et samarbejde, og denne hensigt er udmøntet i en samordning, således at der ikke nødvendigvis efterfølgende skal være konstateret en vis adfærd på markedet.

223 For så vidt angår beviset, har Kommissionen heraf udledt, at aftalen og den samordnede praksis kan bevises ved hjælp af direkte eller indirekte beviser. Det er i denne sag ikke nødvendigt at benytte indirekte beviser, som f.eks. parallel adfærd på markedet, idet Kommissionen har direkte bevis for en hemmelig forståelse, navnlig i mødereferaterne.

224 Kommissionen har afslutningsvis konkluderet, at den var berettiget til at kvalificere den konstaterede overtrædelse principalt som en aftale og subsidiært, for så vidt der er behov herfor, som en samordnet praksis.

c) Rettens vurdering

- 225 Det bemærkes, at Kommissionen — i modsætning til, hvad sagsøgeren har anført — har kvalificeret hvert af de forhold, der er påberåbt over for sagsøgeren, enten som aftale eller som samordnet praksis i henhold til EØF-Traktatens artikel 85, stk. 1. Det fremgår således af beslutningens 80. betragtning, andet afsnit, jf. 81. betragtning, tredje afsnit, og 82. betragtning, første afsnit, at Kommissionen principalt har kvalificeret hvert af forholdene som »aftale«.
- 226 Tilsvarende fremgår det af beslutningens 86. betragtning, andet og tredje afsnit, jf. 87. betragtning, tredje afsnit, og 88. betragtning, at Kommissionen subsidiært har kvalificeret de forskellige elementer i overtrædelsen som »samordnet praksis«, enten fordi det på grundlag af disse ikke kunne fastslås, at parterne forinden var nået til enighed om en fælles plan, der fastlagde deres nærmere adfærd på markedet, men dog at de havde vedtaget eller tilsluttet sig samordnede foranstaltninger, der skulle fremme koordineringen af deres politik, eller fordi det på grundlag af disse og som følge af kartellets komplekse karakter med hensyn til nogle af producenterne ikke kunne anses for bevist, at de på et givet tidspunkt havde givet udtryk for en egentlig tilslutning til en bestemt foranstaltning, der var vedtaget af de andre, men ikke desto mindre havde udtrykt generel støtte til den pågældende plan og indrettet deres adfærd herefter. Det konkluderes således i beslutningen, at det vedvarende samarbejde og den vedvarende forståelse mellem producenterne om gennemførelsen af den overordnede plan derfor i visse henseender kunne have nogle af de kendetegn, der er karakteristiske for samordnet praksis.
- 227 Det bemærkes, at det fremgår af Domstolens praksis, at det, for at der er tale om en aftale i henhold til EØF-Traktatens artikel 85, stk. 1, er tilstrækkeligt, at de pågældende virksomheder har givet udtryk for en fælles vilje til at optræde på markedet på en bestemt måde (jf. dom af 15.7.1970, sag 41/69, ACF Chemiefarma mod Kommissionen, Sml. s. 107, præmis 112, og af 29.10.1980, forenede sager 209/78-215/78 og 218/78, Heintz van Landewyck, Sml. s. 3125, præmis 86). Kommissionen kunne derfor med rette anse enigheden mellem sagsøgeren og andre polypropylenproducenter, som der er ført tilstrækkeligt bevis for, og som omfattede prisinitiativer, foranstaltninger, der skulle fremme iværksættelsen af prisinitiativerne, salgsmål for 1979 og 1980 og første halvdel af 1983 samt foranstaltninger med henblik på at begrænse det månedlige salg på grundlag af salget i en tidligere periode i 1981 og 1982, for aftaler i henhold til EØF-Traktatens artikel 85, stk. 1.

- 228 Da Kommissionen har ført tilstrækkeligt bevis for, at virkningerne af prisinitiativerne fortsatte til november 1983, er det med rette, at den fastslog, at overtrædelserne mindst vedvarede til november 1983. Det fremgår således af Domstolens praksis, at artikel 85 også finder anvendelse på aftaler, der ikke længere er i kraft, men som stadig har virkninger efter det tidspunkt, hvor de formelt er ophørt (dom af 3.7.1985, sag 243/83, Binon, Sml. s. 2015, præmis 17).
- 229 Med hensyn til definitionen af begrebet »samordnet praksis« henvises til Domstolens praksis, hvoraf fremgår, at de kriterier om koordination og samarbejde, som den tidligere har opstillet, skal forstås ud fra den grundtanke, der ligger bag Traktatens konkurrencebestemmelser, og hvorefter enhver erhvervsdrivende uafhængigt skal tage stilling til den politik, han vil føre på det fælles marked. Selv om dette krav om uafhængighed ganske vist ikke udelukker, at virksomhederne kan foretage de nødvendige tilpasninger til deres konkurrenters konstaterede eller forventede adfærd, forhindrer det imidlertid enhver direkte eller indirekte kontakt mellem virksomheder, som har til formål eller til følge enten at påvirke en aktuel eller potentiel konkurrents adfærd på markedet eller at informere denne om den adfærd, som den pågældende virksomhed selv har besluttet sig til — eller påtænker — at indtage på markedet (dom af 16.12.1975, forenede sager 40/73-48/73, 50/73, 54/73-56/73, 111/73, 113/73 og 114/73, a. st., præmis 173 og 174).
- 230 Sagsøgeren har i denne sag deltaget i møder, der havde til formål at fastsætte målpriser og salgsmål, og der blev under møderne udvekslet oplysninger mellem konkurrenter om de priser, de ønskede på markedet, om deres forventede priser, om deres dækningspunkt, om de begrænsninger i salgsmængderne, de anså for nødvendige, om deres omsætning og om navne på kunder. Sagsøgeren har ved sin deltagelse i disse møder sammen med sine konkurrenter deltaget i en samordning med det formål at påvirke deres adfærd på markedet og at informere hinanden om, hvorledes den enkelte producent forventede at ville optræde på markedet.
- 231 Sagsøgerens formål var således ikke kun på forhånd at fjerne den usikkerhed, der var med hensyn til konkurrenternes fremtidige adfærd, men selskabet må nødven-

digvis have taget hensyn — direkte eller indirekte — til de oplysninger, det fik ved disse møder, ved fastlæggelsen af den politik, det agtede at føre på markedet. På samme måde må selskabets konkurrenter — direkte eller indirekte — have taget hensyn til de oplysninger, som sagsøgeren gav dem, vedrørende den adfærd, selskabet havde besluttet eller påtænkte at indtage på markedet, ved fastlæggelsen af den politik, de agtede at føre.

232 Det er således med rette, at Kommissionen — på grund af mødernes formål — subsidiært har kvalificeret de regelmæssige møder for polypropylenproducenter, som sagsøgeren deltog i fra et tidspunkt mellem 1977 og 1979 til september 1983, som samordnet praksis i henhold til EØF-Traktatens artikel 85, stk. 1.

233 For så vidt angår spørgsmålet om, hvorvidt Kommissionen var berettiget til at fastslå, at der var tale om en enkelt overtrædelse, som i beslutningens artikel 1 kvalificeres som »en aftale og samordnet praksis«, bemærkes, at den samordnede praksis, der er konstateret, og de indgåede aftaler på grund af deres sammenfaldende formål indgår som led i systemer med regelmæssige møder, fastsættelse af målpriser og kvoter.

234 Det må understreges, at disse systemer var led i de pågældende virksomheders bestræbelser på at nå et bestemt økonomisk mål, nemlig at fordreje den normale prisudvikling på polypropylenmarkedet. Det ville derfor være unaturligt at opdele denne sammenhængende adfærd, der havde ét formål, i forskellige særskilte overtrædelser. Sagsøgeren deltog således i flere år i et integreret hele med systemer, der tilsammen udgør en enkelt overtrædelse, og denne overtrædelse blev gradvis udmøntet dels i aftaler, dels i ulovlig samordnet praksis.

235 Endvidere bemærkes, at Kommissionen ligeledes var berettiget til at kvalificere denne ene overtrædelse som »en aftale og samordnet praksis«, idet overtrædelsen

samtidig indeholdt elementer, der må kvalificeres som »aftaler«, og elementer, som må kvalificeres som »samordnet praksis«. Da der er tale om en kompleks overtrædelse, må Kommissionens dobbelte kvalifikation i beslutningens artikel 1 forstås ikke som en kvalifikation, der forudsætter, at der samtidigt og kumulativt føres bevis for, at de faktiske omstændigheder hver for sig indeholder de elementer, der er forudsætningen for, at der foreligger en aftale og en samordnet praksis, men som en tilkendegivelse af, at der er tale om et kompleks, som indeholder faktiske omstændigheder, hvoraf nogle er kvalificeret som aftaler og andre som samordnet praksis, jf. EØF-Traktatens artikel 85, stk. 1. Det fremgår ikke af denne bestemmelse, at der skal ske en specifik kvalifikation for en sådan kompleks overtrædelse.

236 Sagsøgerens anbringende må således forkastes.

B — Konkurrencebegrænsende virkning

a) Den anfægtede retsakt

237 Det anføres i beslutningen (90. betragtning, første og andet afsnit), at det i betragtning af aftalens åbenlyst konkurrencebegrænsende formål ikke er strengt nødvendigt, at der kan påvises en negativ virkning på konkurrencen, for at artikel 85, stk. 1, kan anvendes. I den foreliggende sag tyder det imidlertid på, at aftalen rent faktisk havde mærkbare virkninger for konkurrencevilkårene.

b) Parternes anbringender

238 Sagsøgeren har anført, at det er en forudsætning for, at der er tale om en overtrædelse af EØF-Traktaten, at virksomhedernes adfærd har haft en skadelig virkning på konkurrencen og dermed har haft en virkning på markedet. Kommissionen må derfor analysere markedet og konkurrencestrukturen, hvilket den imidlertid ikke har gjort i denne sag. Det er for at komme uden om denne forpligtelse, at Kommissionen har gjort gældende, at selv den blotte hensigt eller forsøg på at udvise den anfægtede adfærd er omfattet af EØF-Traktaten. Kommissionen indfører på denne måde en form for »Gesinnungsstrafrecht« (»sindelagskontrol«), som ikke findes i fællesskabsretten, og som slet ikke svarer til de overtrædelser, der er nævnt i beslutningens artikel 1.

239 Kommissionen har hertil anført, at der i hvert fald er ført bevis for, at de aftaler og den samordnede praksis, der udgør overtrædelsen, havde et konkurrencebegrænsende formål, og det er derfor ikke nødvendigt at føre bevis for, at de havde en konkurrencebegrænsende virkning. I øvrigt har Kommissionen henvist til beslutningen.

c) Rettens vurdering

240 Det bemærkes, at sagsøgerens argumentation går ud på at påvise, at selskabets deltagelse i de regelmæssige møder for polypropylenproducenter ikke er omfattet af Traktatens artikel 85, stk. 1, idet selskabets konkurrencemæssige adfærd på markedet viser, at deltagelsen i møderne hverken havde et konkurrencebegrænsende formål eller en konkurrencebegrænsende virkning.

241 Ifølge EØF-Traktatens artikel 85, stk. 1, er alle aftaler mellem virksomheder og alle former for samordnet praksis, der kan påvirke handelen mellem medlemsstater, og som har til formål eller til følge at hindre, begrænse eller fordreje konkurrencen inden for det fælles marked, uforenelige med dette og forbudt, navnlig sådanne som består i direkte eller indirekte fastsættelse af købs- eller salgspriser eller af andre forretningsbetingelser og i opdeling af markeder eller forsyningskilder.

242 Retten henviser i denne forbindelse til, at det fremgår af dens vurdering vedrørende Kommissionens bevismæssige konstateringer, at de møder, sagsøgeren deltog i sammen med konkurrenter, havde til formål at begrænse konkurrencen på det fælles marked, navnlig ved fastsættelse af målpriser og salgsmål, og sagsøgerens deltagelse i disse møder var således ikke uden et konkurrencebegrænsende formål i den i EØF-Traktatens artikel 85, stk. 1, forudsatte betydning.

243 Anbringendet må derfor forkastes.

C — Påvirkning af handelen mellem medlemsstater

a) Den anfægtede retsakt

244 Det anføres i beslutningen (93. betragtning, første afsnit), at aftalen mellem producenterne var egnet til mærkbart at påvirke samhandelen mellem medlemsstater.

245 Der var ifølge beslutningen (93. betragtning, tredje afsnit) i den foreliggende sag tale om et meget omfattende samarbejde, der dækkede praktisk taget al handel i hele EF (og andre vesteuropæiske lande) med et vigtigt industriprodukt, og som derfor i sig selv kunne føre til, at samhandelen udviklede sig på en anden måde, end hvis aftalen ikke havde eksisteret. Det anføres videre i beslutningen (93. betragtning, fjerde afsnit), at da producenterne ved aftale fastsatte priserne på et kunstigt niveau i stedet for at overlade det til markedet selv at finde balancen, hæmmede de konkurrencen i hele Fællesskabet. Virksomhederne havde ikke længere noget øjeblikkeligt behov for at tilpasse sig til markedet og løse problemerne med den konstaterede overkapacitet.

246 Endelig anføres det i beslutningen (94. betragtning), at fastsættelsen af målpriser for hver enkelt medlemsstat, der dog måtte tilpasses til de herskende lokale forhold — hvilket blev drøftet i enkeltheder på nationale møder — må have fordrejet handelsmønsteret og de virkninger, effektivitetsforskelle mellem de enkelte producenter ville have haft for priserne. Systemet med »kundeledelse«, der førte til, at kunderne blev ledt hen til bestemte navngivne producenter, forstærkede prisordningernes virkninger. Kommissionen har anerkendt, at producenterne ved fastsættelsen af kvoter og mål ikke foretog nogen nærmere specificering af den mængde, der måtte afsættes i det enkelte land eller den enkelte region. Selve eksistensen af en kvote eller et mål begrænsede imidlertid de muligheder, en producent rådede over.

b) Parternes anbringender

247 Sagsøgeren har anført, at det er en betingelse for, at der foreligger en overtrædelse af EØF-Traktaten, at virksomhedernes adfærd direkte eller indirekte, aktuelt eller potentielt, har en indvirkning på handelsstrømmene mellem medlemsstater. Kom-

missionen har ikke ved en økonomisk analyse af markedet og konkurrencestrukturen godtgjort, at denne betingelse er opfyldt.

- 248 Kommissionen har hertil anført, at den har kunnet fastslå, at handelen mellem staterne og konkurrencestrukturen blev påvirket, idet kartellet nødvendigvis har drejet samhandelen i en anden retning, end den ellers ville have taget (Domstolens dom af 29.10.1980, forenede sager 209/78-215/78 og 218/78, a. st., præmis 172).

c) Rettens vurdering

- 249 Det bemærkes, at Kommissionen — i modsætning til, hvad sagsøgeren har anført — ikke var forpligtet til ved en økonomisk analyse af markedet og konkurrencestrukturen at påvise, at polypropylenproducenternes faktiske afærd havde en mærkbar virkning på samhandelen mellem medlemsstater. I henhold til EØF-Traktatens artikel 85, stk. 1, er det således tilstrækkeligt, at konkurrencebegrænsende aftaler og samordnet praksis kan påvirke handelen mellem medlemsstater. Det må i denne forbindelse fastslås, at de konstaterede konkurrencebegrænsninger kunne dreje handelsstrømmene bort fra den retning, de ellers ville have taget (Domstolens dom af 29.10.1980, sag 209/78-215/78 og 218/78, a. st., præmis 172).

- 250 Heraf følger, at Kommissionen i den 93. og 94. betragtning til beslutningen har ført tilstrækkeligt bevis for, at den overtrædelse, sagsøgeren deltog i, kunne påvirke handelen mellem medlemsstaterne.

- 251 Sagsøgerens anbringende må derfor forkastes.

3. *Sammenfatning*

- 252 Det følger af det anførte, at sagsøgerens anbringender vedrørende Kommissionens bevismæssige konstateringer og anvendelse af EØF-Traktatens artikel 85, stk. 1, i den anfægtede retsakt i det hele må forkastes.

Begrundelsen

- 253 Sagsøgeren har anført, at selskabet gav Kommissionen en række dokumenter og argumenter, der kunne belyse de af Kommissionen konstaterede forhold på en anden måde og dermed give en anden forklaring på disse end den, der lægges til grund i den anfægtede beslutning (jf. Domstolens dom af 28.3.1984, forenede sager 29/83 og 30/83, Compagnie royale asturienne des mines og Rheinzink mod Kommissionen, Sml. s. 1679, præmis 16). Kommissionen skulle have taget stilling til alle disse forhold, og da den har undladt dette, er beslutningen ikke tilstrækkeligt begrundet, og bevisbyrden er vendt om. Sagsøgeren henviser i denne forbindelse til, at der ikke er noget direkte bevis for, at selskabet deltog i de af Kommissionen påberåbte handlinger.
- 254 Ifølge sagsøgeren består beslutningen først og fremmest af almindelige overvejelser og påstande. Der er ikke en nøjagtig gennemgang eller tilbagevisning af virksomhedernes argumenter eller en fuldt ud sammenhængende argumentation. Dette gælder navnlig sagsøgerens særlige anbringender, bl.a. vedrørende prisinitiativerne, de foranstaltninger, der skulle fremme iværksættelsen af prisinitiativerne, og overensstemmelsen i prisinstrukserne. Formålet med denne generelle fremstilling er at skjule, at Kommissionens bevismæssige konstateringer, formodninger og følgeslutninger ikke er holdbare og er indbyrdes modstridende.
- 255 Kommissionen har anført, at den hverken efter EØF-Traktatens artikel 190 eller noget forvaltningsretligt princip er forpligtet til i en fælles beslutning at henvise til supplerende faktiske omstændigheder og argumenter særligt vedrørende én part, fordi denne har givet en anden udlægning af sin adfærd på markedet end den, der fremgår af meddelelsen om klagepunkter. Kommissionen skal i beslutningen klart angive de faktiske omstændigheder og de retlige overvejelser, som har ført til, at den har fastslået, at der foreligger en overtrædelse. Den skal endvidere angive, af hvilken grund den er nået frem til beslutningen. Kommissionen mener i denne sag

at have opfyldt disse krav. Modsat mener den ikke, at den var forpligtet til i beslutningen at gennemgå alle de overvejelser, sagsøgeren fremførte, og alle de dokumenter, selskabet fremlagde (dom af 10.12.1985, forenede sager 240/82-242/82, 261/82, 262/82, 268/82 og 269/82, Stichting Sigarettenindustrie mod Kommissionen, Sml. s. 3831).

- 256 Kommissionen har endvidere bestridt, at bevisbyrden er blevet vendt om, men det er derimod dens opfattelse, at beslutningen støttes på et omfattende og overvældende bevismateriale.
- 257 Det bemærkes, at det fremgår af Domstolens faste praksis (jf. bl.a. dom af 29.10.1980, forenede sager 209/78-215/78 og 218/78, a. st., præmis 66, og af 10.12.1985, forenede sager 240/82-242/82, 261/82, 262/82, 268/82 og 269/82, a. st., præmis 88), at selv om Kommissionen i henhold til EØF-Traktatens artikel 190 er forpligtet til at begrunde sine beslutninger og herved anføre de faktiske og retlige omstændigheder, som er afgørende for foranstaltningens lovlighed, samt de betragtninger, der har ført til dens beslutning, kræves det ikke, at den imødegår samtlige faktiske og retlige indsigelser, der er rejst af hver enkelt berørt under den administrative procedure. Kommissionen er derfor ikke forpligtet til at tage stilling til de punkter, den anser for at være helt uden betydning.
- 258 I denne forbindelse bemærkes, at det fremgår af Rettens vurdering vedrørende beviset for den af sagsøgeren begåede overtrædelse, at de dokumenter, selskabet har fremlagt, og dets argumenter ikke kan belyse de af Kommissionen konstaterede forhold på en anden måde. Dette gælder navnlig for dokumenterne og argumenterne vedrørende prisinitiativerne, de foranstaltninger, der skulle fremme iværksættelsen af prisinitiativerne, og overensstemmelsen mellem prisinstrukserne.
- 259 Beslutningens begrundelse findes herefter at være tilstrækkelig til at underbygge den overtrædelse, der er gjort gældende over for sagsøgeren, og da Kommissionen

har ført tilstrækkeligt bevis for de faktiske omstændigheder, på grundlag af hvilke den har fastslået, at denne overtrædelse forelå, er bevisbyrden ikke blevet vendt om til skade for sagsøgeren. Endvidere har Retten ikke fundet nogen selvmodsigelse i de bevismæssige konstateringer.

260 Anbringendet må herefter forkastes.

Bøden

261 Sagsøgeren har anført, at Kommissionen i beslutningen har tilsidesat artikel 15 i forordning nr. 17, idet den ikke i tilstrækkeligt omfang har taget hensyn til overtrædelsens varighed og grovhed.

1. *Overtrædelsens varighed*

262 Sagsøgeren har på ny anført, at selskabet ikke kan være begyndt at deltage i den påståede overtrædelse før den 1. januar 1981, og det er derfor forkert, at Kommissionen har fastslået, at det skete på et tidspunkt mellem 1977 og 1979. Endvidere bør hvert af de forhold, der er nævnt i beslutningens artikel 1, anses for en særskilt overtrædelse, og Kommissionen skulle derfor have ført bevis for varigheden af hver enkelt af de overtrædelser, der er omfattet af beslutningen.

263 Kommissionen har anført, at den med rette fastslog, at sagsøgeren begyndte at deltage i overtrædelsen på et tidspunkt mellem 1977 og 1979. Den har imidlertid taget hensyn til, at overtrædelsens alvorligste dele først forelå fra udgangen af 1978 eller begyndelsen af 1979.

264 Endvidere har Kommissionen tilføjet, at de enkelte dele af den adfærd, der er påberåbt over for virksomhederne, ikke er anset for særskilte overtrædelser, idet hele det komplekse af planer og ordninger, der blev vedtaget inden for rammerne af systemet med regelmæssige og institutionaliserede møder, må betragtes som en enkelt uafbrudt overtrædelse af konkurrencereglerne.

265 Det bemærkes, at Retten har fastslået, at Kommissionen korrekt har vurderet varigheden af sagsøgerens overtrædelse af EØF-Traktatens artikel 85, stk. 1, og at Kommissionen med rette har anset det for en enkelt overtrædelse.

266 Anbringendet må derfor forkastes.

2. *Overtrædelsens grovhed*

A — En enkelt overtrædelse og sagsøgerens begrænsede rolle

267 Sagsøgeren har bestridt Kommissionens definition af overtrædelsen, hvorefter der er tale om et komplekse af planer og ordninger, der blev vedtaget inden for rammerne af et system med regelmæssige og institutionaliserede møder. Denne generelle indfaldsvinkel, hvorved de enkelte overtrædelser, der gøres gældende over for virksomhederne, ikke udskilles, er uforenelig med opbygningen af EØF-Traktaten, Domstolens praksis (dom af 8.11.1983, forenede sager 96/82-102/82, 104/82, 105/82, 108/82 og 110/82, IAZ mod Kommissionen, Sml. s. 3369, og af 10.12.1985, forenede sager 240/82-242/82, 261/82, 262/82, 268/82 og 269/82, a. st.), Kommissionens praksis i tidligere beslutninger og konklusionen i den anfægtede retsakt.

268 Hvad angår opbygningen af EØF-Traktaten, har sagsøgeren anført, at når der i artikel 85, stk. 1, litra a)-e) opregnes en række eksempler på overtrædelser af denne artikel, er det for at vise, at der skal sondres mellem disse.

- 269 Med hensyn til Kommissionens praksis har sagsøgeren anført, at denne viser, at der i én sag kan pålægges en bøde for visse overtrædelser og ikke for andre.
- 270 For så vidt angår beslutningens konklusion, har sagsøgeren anført, at der i litra a)-e) opregnes flere særskilte overtrædelser, der ikke overlapper hinanden. Kommissionen går således selv ud fra, at der er tale om særskilte overtrædelser. Med hensyn til udmålingen af bøden, ville en anerkendelse af Kommissionens opfattelse, hvorefter der kun skal pålægges én bøde for en helhed af faktiske omstændigheder, ifølge sagsøgeren indebære, at en drøftelse heraf på forhånd er nytteløs. Helheden vedbliver således at bestå, selv om det viser sig, at der ikke er ført bevis — eller der ikke kan pålægges sanktioner — for en del af denne, hvilket udelukker enhver nedsættelse af bøden.
- 271 Endvidere har sagsøgeren henvist til selskabets begrænsede rolle, idet det først på et sent tidspunkt begyndte at deltage fast i møderne. Ved møderne var selskabets holdning generelt nærmest passiv. Dets adfærd på markedet var i hele perioden præget af en fuldstændig uafhængighed. Der synes imidlertid ikke at være taget hensyn hertil som en formildende omstændighed i beslutningen.
- 272 Kommissionen har hertil anført, at den i beslutningens artikel 1 omhyggeligt har angivet, hvilke forhold der udgør den overtrædelse, der er gjort gældende over for sagsøgeren. Kommissionen var imidlertid ikke forpligtet til særskilt at undersøge, hvor alvorligt hver af disse forbundne forhold var for derved at begrunde bødens størrelse, selv om det fremgår af Domstolens praksis og Kommissionens tidligere beslutninger, at overtrædelsens karakter er en afgørende faktor ved bødens fastsættelse.
- 273 Ifølge Kommissionen fremstiller sagsøgeren denne sag, som om den omfattede en række individuelle og selvstændige handlinger, der nærmest ikke har forbindelse med hinanden, og som kun tilfældigvis var sammenfaldende. Det fremgår imidler-

tid af beviserne, at de enkelte virksomheders handlinger var dele af et større hele, der blev holdt sammen af en ramme bestående af regelmæssige møder. Det afgørende er, om sagsøgeren deltog i kartellet, og ikke om selskabet fra tid til anden var fraværende ved et møde eller fraveg det, der var aftalt ved et møde.

274 Endvidere har Kommissionen understreget, at den overtrædelse, det er fastslået i forhold til sagsøgeren, var særlig alvorlig.

275 For så vidt angår fastsættelsen af bøden, bemærkes, at det forhold, at den af Kommissionen beviste overtrædelse havde karakter af en enkelt overtrædelse, ikke har medført, at spørgsmålet om, hvilken rolle sagsøgeren spillede i overtrædelsen, er blevet frataget enhver betydning. Hvis det var blevet fastslået, at sagsøgeren ikke havde deltaget i en bestemt del af denne enkelte overtrædelse, ville denne således ikke have været så alvorlig, og bøden måtte i så fald have været nedsat.

276 Det må imidlertid fastslås, at det fremgår af Rettens vurdering vedrørende beviset for overtrædelsen, at Kommissionen korrekt har ført bevis for sagsøgerens rolle i overtrædelsen i den periode, selskabet deltog heri. Kommissionen har derfor i beslutningen med rette taget hensyn til denne rolle ved udmålingen af den bøde, der er pålagt sagsøgeren.

277 Anbringendet må derfor forkastes.

B — Kriterierne til udmåling af bøderne ikke konkrete

278 Sagsøgeren har anført, at den bøde, der er pålagt selskabet, både i forhold til selskabet selv og i forhold til de bøder, der er pålagt de øvrige virksomheder, er

fastsat på en ukontrollabel måde. Selv om Kommissionen flere gange blev anmodet om at oplyse, på hvilken måde bøderne var blevet fastsat, har denne ikke villet give nogen begrundelse. Det er derfor ikke muligt at vurdere, med hvilken vægt de enkelte faktorer er indgået i udmålingen af bøden, og om — og i hvilken udstrækning — Kommissionen tog hensyn til særlige omstændigheder.

- 279 Sagsøgeren har navnlig henvist til, at Kommissionen ved udmålingen af den bøde, der blev pålagt selskabet, ikke tog hensyn til de argumenter, som det havde fremført med hensyn til sin deltagelse.
- 280 Kommissionen har anført, at bøderne er korrekte og tilstrækkeligt begrundede i beslutningen. Kommissionen har ved pålæggelse af sanktionerne i denne sag handlet i overensstemmelse med sin faste politik og de principper, Domstolen har fastlagt med hensyn til bøder. Fra 1979 har det været dens politik at sikre overholdelsen af konkurrencereglerne ved at pålægge mere byrdefulde sanktioner, navnlig med hensyn til de former for overtrædelser, der er klart definerede i konkurrenceretten, og særligt grove overtrædelser som den foreliggende med henblik på at øge sanktionernes præventive virkning. Denne politik er anerkendt af Domstolen (dom af 7.6.1983, forenede sager 100/80-103/80, Pioneer mod Kommissionen, Sml. s. 1825, præmis 106-109), som i flere tilfælde har udtalt, at der ved fastsættelsen af sanktioner skal tages hensyn til en lang række faktorer (dom af 7.6.1983, forenede sager 100/80-103/80, a. st., præmis 120, og af 8.11.1983, forenede sager 96/82-102/82, 104/82, 105/82, 108/82 og 110/82, a. st., præmis 52).
- 281 Kommissionen er i særlig grad egnet til at foretage en sådan vurdering, som kun kan tilsidesættes, hvis der foreligger en væsentlig faktisk eller retlig vildfarelse. Endvidere har Domstolen fastslået, at Kommissionen efter sagernes karakter kan foretage en forskellig vurdering af de sanktioner, den anser for nødvendige, også selv om de forhold, der foreligger i de forskellige sager, er sammenlignelige (dom

af 12.7.1979, forenede sager 32/78 og 36/78-82/78, BMW Belgium mod Kommissionen, Sml. s. 2435, præmis 53, og af 9.11.1983, sag 322/81, Nederlandsche Banden-Industrie Michelin mod Kommissionen, Sml. s. 3461, præmis 111 ff.).

- 282 Det bemærkes, at Kommissionen ved fastsættelsen af den bøde, der er pålagt sagsøgeren, dels har fastlagt kriterier for fastsættelse af det generelle niveau for de bøder, der er pålagt de af beslutningen berørte virksomheder (108. betragtning til beslutningen), dels har fastlagt kriterier med henblik på at foretage en rimelig udmåling af de bøder, der blev pålagt den enkelte virksomhed (109. betragtning til beslutningen).
- 283 Retten finder, at de kriterier, der er nævnt i 108. betragtning, fuldt ud begrundes det generelle bødeniveau, som er anvendt over for de virksomheder, beslutningen er rettet til. Der henvises i denne forbindelse specielt til, at overtrædelsen af Traktatens artikel 85, stk. 1, navnlig litra a), b) og c), var åbenbar, hvilket polypropylenproducenterne, der handlede forsætligt og i dybeste hemmelighed, ikke var uvidende om.
- 284 Retten finder ligeledes, at de fire kriterier, der er nævnt i 109. betragtning, er relevante og tilstrækkelige som grundlag for en rimelig udmåling af de bøder, der blev pålagt den enkelte virksomhed.
- 285 Hvad angår de to første kriterier, der er nævnt i 109. betragtning til beslutningen, nemlig den rolle, virksomhederne hver især spillede i samarbejdet, og det tidsrum, hvori de deltog i overtrædelsen, bemærkes, at da begrundelserne med hensyn til fastsættelsen af bøderne må ses i sammenhæng med alle beslutningens begrundelser, har Kommissionen i tilstrækkelig grad redegjort for, hvorledes der konkret vedrørende sagsøgeren er taget hensyn til disse kriterier.

286 For så vidt angår de sidste kriterier, nemlig producenternes respektive leverancer af polypropylen inden to for Fællesskabet og deres omsætning, finder Retten på grundlag af de tal, den har anmodet Kommissionen om, og hvis rigtighed sagsøgeren ikke har bestridt, at disse kriterier ikke er anvendt på en urimelig måde ved udmålingen af den bøde, der er pålagt sagsøgeren, i forhold til de bøder, der er pålagt andre producenter.

287 Det bemærkes endvidere, at det fremgår af Rettens vurdering vedrørende Kommissionens bevismæssige konstateringer, at de argumenter, som Kommissionen ifølge sagsøgeren med urette har undladt at tage stilling til, med hensyn til de faktiske forhold er ubegrundede.

288 Anbringendet må derfor forkastes.

C — Hensyntagen til overtrædelsens virkninger

289 Sagsøgeren har anført, at de påståede handlinger ikke havde nogen virkning på markedet. Kommissionen har således erkendt (73. betragtning til beslutningen), at markedspriserne i den omhandlede periode »i vid udstrækning blev bestemt af forholdet mellem udbud og efterspørgsel«. De undersøgelser, der blev foretaget af flere virksomheder, viser, at markedet ville have udviklet sig på samme måde, selv om de påståede aftaler ikke havde eksisteret. Ifølge Domstolens praksis (dom af 13.7.1966, forenede sager 56/64 og 58/64, a. st., og af 14.7.1981, sag 172/80, a. st.) skulle der have været taget hensyn hertil ved vurderingen af de konkurrencebe- grænsende virkninger. Kommissionens opfattelse, hvorefter den ikke er forpligtet til ved udmålingen af en bøde at tage hensyn til virkningerne af en hemmelig for- ståelse, har hverken støtte i Domstolens praksis (dom af 15.7.1970, sag 41/69, a. st., af 16.12.1975, forenede sager 40/73-48/73, 50/73, 54/73-56/73, 111/73, 113/73 og 114/73, a. st., og af 10.12.1985, forenede sager 240/82-242/82, 261/82, 262/82, 268/82 og 269/82, a. st.) eller Kommissionens praksis vedrørende anvendelsen af EØF-Traktatens artikel 85, stk. 1.

- 290 Kommissionen har anført, at der henset til de direkte og belastende beviser vedrørende producenternes adfærd ikke var grund til at foretage en mere tilbunds gående undersøgelse af markedet.
- 291 Endvidere har Kommissionen anført, at den ved udmålingen af bøderne tog hensyn til, at prisinitiativerne kun delvis virkede efter hensigten (108. betragtning til beslutningen), selv om den ikke var forpligtet hertil, idet det ikke kun er karteller, som har til følge at hindre konkurrencen, der er forbudt efter EØF-Traktatens artikel 85, stk. 1, men også karteller, som har et sådant formål.
- 292 Det bemærkes, at Kommissionen har sondret mellem to former for virkninger forårsaget af overtrædelsen. Den første form går ud på, at producenterne — efter de møder, hvor der blev fastsat målpriser — gav deres salgsafdelinger instruktion om at iværksætte dette prisniveau, således at »målpriserne« var udgangspunkt for prisforhandlinger med kunderne. Kommissionen fastslog med rette på grundlag heraf, at alt tyder på, at aftalen påvirkede konkurrenceforholdene mærkbart (beslutningens 74. betragtning, andet afsnit, med henvisning til 90. betragtning). Den anden form for virkninger går ud på, at en sammenligning mellem udviklingen i fakturrede priser med de målpriser, der blev fastsat i forbindelse med konkrete prisinitiativer, bekræfter rigtigheden af den fremstilling, som er givet i de papirer, der blev fundet hos ICI og andre producenter angående gennemførelsen af prisinitiativerne (beslutningens 74. betragtning, sjette afsnit).
- 293 Retten finder, at Kommissionen har ført tilstrækkeligt bevis for den første form for virkninger på grundlag af de talrige prisinstrukser, som producenterne gav, og som svarer til hinanden og til de målpriser, der blev fastsat ved møderne. Disse priser skulle afgjort tjene som grundlag for prisforhandlinger med kunderne.
- 294 For så vidt angår den anden form for virkninger, bemærkes for det første, at Kommissionen ikke havde grund til at betvivle rigtigheden af de undersøgelser, som producenterne selv gennemførte ved deres møder (jf. bl.a. referatet af møderne den

21.9., den 6.10., den 2.11. og den 2.12.1982, bilag 30-33 til den generelle meddelelse), og som viste, at de målpriser, der var fastlagt ved møderne, i stor udstrækning var gennemført på markedet. Endvidere bemærkes, at selv om Coopers og Lybrand's gennemgang og de økonomiske analyser, som er udført på nogle af producenterne anmodning, måtte vise, at de undersøgelser, som producenterne selv gennemførte ved møderne, var forkerte, vil dette ikke føre til en nedsættelse af bøden, idet Kommissionen i beslutningens 108. betragtning, sidste led, har angivet, at den som formildende omstændighed har taget hensyn til, at prisinitiativerne kun delvis virkede efter hensigten, og at der i sidste instans ikke fandtes foranstaltninger, hvorved en producent kunne tvinges til at overholde kvoterne eller andre ordninger.

295 De begrundelser i beslutningen, der vedrører fastsættelsen af bøden, må ses i sammenhæng med de øvrige begrundelser i beslutningen, og på grundlag heraf må det fastslås, at Kommissionen med rette fuldt ud har taget hensyn til den første form for virkninger og til det begrænsede omfang af den anden form for virkninger. Det bemærkes i denne forbindelse, at sagsøgeren ikke har angivet, i hvilken udstrækning Kommissionen har undladt at tage tilstrækkeligt hensyn til det begrænsede omfang af den anden form for virkninger som en formildende omstændighed.

296 Anbringendet må således forkastes.

D — Utilstrækkelig hensyntagen til krisen på polypropylenmarkedet

297 Sagsøgeren har anført, at Kommissionen ikke har taget hensyn til den åbenbare krise på polypropylenmarkedet eller de betydelige tab, denne krise medførte. Der var — således som Kommissionen har anerkendt — ikke tale om en strukturel krise, hvilket fremgår af, at der i 1983 gradvis blev ligevægt mellem udbud og efterspørgsel med en pris, der gjorde det muligt at udnytte kapaciteten i rimeligt omfang. Løsningen på krisen skulle derfor ikke søges i en strukturel nedsættelse af den eksisterende produktionskapacitet. Dette var imidlertid den eneste løsning, Kommissionen foreslog under de drøftelser, den havde med polypropylenbranchen, med henblik på at løse krisen. Da Kommissionen ikke foretog en grundigere undersøgelse af markedet og ikke angav, hvilke muligheder der kunne være tale

om under en senere drøftelse, gav den ikke virksomhederne tilstrækkelige muligheder for at løse de problemer, der var opstået på grund af situationen på markedet.

298 Sagsøgeren har tilføjet, at der i visse tilfælde er givet tilladelse til — og undertiden er det endog blevet pålagt virksomhederne — at træffe midlertidige, konkurrencebegrænsende foranstaltninger, der skulle gælde, mens den pågældende branche tilpassede sig de omskiftelige forhold på markedet. Da Fællesskabets myndigheder ikke stillede en »diagnose« eller foreslog en »behandling« for en branche, der befandt sig i en krisesituation, havde de berørte »patienter« næppe anden mulighed end en form for »selvhjælp« eller »nødforbinding«.

299 I denne forbindelse har sagsøgeren anført, at visse former for kontakter og informationsudveksling med henblik på at løse krisesituationer ikke på forhånd kan anses for forbudte, når formålet hermed er at finde løsninger på de problemer, der opstår, navnlig i tilfælde, hvor den pågældende branche er ramt af en åbenbar krise. Ingen har interesse i en varig nedbrydning af en branche som følge af en ødelæggende konkurrence. Sagsøgeren har herved henvist dels til EKSF-Traktatens artikel 57 og 58, dels til Kommissionens meddelelse af 29. juli 1968 vedrørende aftaler, vedtagelser og samordnet praksis angående samarbejde mellem virksomheder (JO C 75, s. 3), som finder anvendelse i denne sag, idet informationsudvekslingen ikke førte til en begrænsning i virksomhedernes handlefrihed eller en koordinering — hverken udtrykkeligt eller i form af samordnet praksis — af deres adfærd på markedet.

300 Sagsøgeren har endelig gjort gældende, at Kommissionen burde have taget hensyn til krisesituationen, i hvert fald som en formildende omstændighed.

- 301 Kommissionen har anført, at den som en formildende omstændighed har taget hensyn til, at producenterne i en længere periode led store tab på deres polypropylenaktiviteter, selv om den ikke mener, at den var forpligtet til at tage hensyn hertil.
- 302 Kommissionen har videre anført, at virksomhederne ikke kan undgå, at der pålægges sanktioner, ved at henvise til, at Kommissionen inden for andre brancher har godkendt midlertidige konkurrencebegrænsninger, eller at de var tvunget til en form for »selvhjælp«, fordi Kommissionen afslog at godkende et »krisekartel«. De berørte virksomheder kunne i givet fald have anmeldt eventuelle »kriseforanstaltninger«, men gjorde det ikke, hvorfor selskabet er blevet pålagt en bøde for en langvarig hemmelig forståelse.
- 303 Kommissionen har endvidere anført, at de regler, der gælder med hensyn til informationsudveksling, ikke er blevet anvendt i andre tilfælde end dem, de vedrører. Dette gælder navnlig for Kommissionens meddelelse fra 1968, hvortil sagsøgeren har henvist. Denne meddelelse vedrører kun små og mellemstore virksomheder, og endvidere gælder de ikke for en hemmelig forståelse som den foreliggende, der går langt ud over grænserne for en godkendt informationsudveksling.
- 304 Det bemærkes, at Kommissionen i beslutningens 108. betragtning, sidste led, udtrykkeligt har angivet, at den har taget hensyn til de betydelige tab, virksomhederne havde lidt på deres polypropylenaktiviteter i en længere periode. Dette viser, at Kommissionen ikke blot tog hensyn til tabene, men dermed også til de dårlige økonomiske vilkår i branchen (Domstolens dom af 9.11.1983, sag 322/81, a. st., præmis 111 ff.) — ud over de øvrige kriterier, der er nævnt i 108. betragtning — da den fastsatte det generelle niveau for de bøder, der blev pålagt de berørte virksomheder.

305 Endvidere medfører det forhold, at Kommissionen i tidligere sager på grundlag af de dér foreliggende faktiske omstændigheder fandt at måtte tage hensyn til den krise, den pågældende branche befandt sig i, ikke, at den er forpligtet til i denne sag på samme måde at tage hensyn til en sådan krise, idet der er ført tilstrækkeligt bevis for, at de virksomheder, beslutningen er rettet til, har begået en særdeles alvorlig overtrædelse af bestemmelserne i EØF-Traktatens artikel 85, stk. 1.

306 Herudover bemærkes, at sagsøgerens henvisning til tidligere beslutninger fra Kommissionen er irrelevant, idet disse vedrørte en fritagelse for et såkaldt »krisekartel« i henhold til EØF-Traktatens artikel 85, stk. 3. I denne sag er der imidlertid ikke anmodet om en fritagelse i henhold til artikel 85, stk. 3, for så vidt angår den konstaterede overtrædelse.

307 Endvidere bemærkes, at når Kommissionen ikke har grebet ind, kan virksomheder ikke påberåbe sig bestemmelser i fællesskabsretten, hvis anvendelse forudsætter Kommissionens medvirken, og som i øvrigt vedrører en bestemt økonomisk sektor, således som det er tilfældet med EKSF-Traktatens artikel 57 og 58.

308 Med hensyn til Kommissionens meddelelse vedrørende aftaler, vedtagelser og samordnet praksis angående samarbejde mellem virksomheder bemærkes, at det i punkt II heri anføres: »Aftaler, som kun tjener til i fællesskab at fremskaffe informationer, som de enkelte virksomheder har brug for med henblik på selvstændigt og uafhængigt af hinanden at fastlægge deres fremtidige adfærd på markedet, eller til individuelt at benytte sig af et fælles rådgivningsorgan, har ikke til formål eller til følge at begrænse konkurrencen. Hvis derimod virksomhedernes handlefrihed begrænses eller deres markedsadfærd udtrykkeligt eller ved samordnet praksis koordineres, kan der foreligge en konkurrencebegrænsning.« Det må imidlertid fastslås, at det fremgår af Rettens vurdering vedrørende beviset for overtrædelsen, at der heri indgår pris- og kvoteaftaler, som er forbudt i henhold til EØF-Traktatens artikel 85, stk. 1, og som derfor ikke er omfattet af nævnte meddelelse.

309 Anbringendet må derfor forkastes.

E — Tilsidesættelse af rimeligheds-, proportionalitets- og lighedsgrundsætningerne

310 Sagsøgeren har anført, at beslutningen i forhold til selskabet er i strid med rimeligheds-, proportionalitets- og lighedsgrundsætningerne, idet sammenlignelige eller tilsvarende virksomheder blev pålagt bøder af en helt anden størrelse. På grundlag af en gennemgang af de kriterier, som Kommissionen i henhold til den 109. betragtning til beslutningen tog hensyn til ved udmålingen af bøderne og fastlæggelsen af deres størrelse i forhold til hinanden, har sagsøgeren konkluderet, at to virksomheder (Linz og Saga) er blevet pålagt væsentligt mindre bøder end andre virksomheder, der i relation til de nævnte kriterier befandt i samme situation. Denne forskel er ikke forklaret i beslutningen.

311 Kommissionen har heroverfor anført, at Linz og Saga begge har hjemsted uden for Fællesskabet, at de begge overvejende leverede uden for dette, og selv om kartellet omfattede hele Vesteuropa, fastsatte Kommissionen bøderne på grundlag af de forskellige producenters leverancer af polypropylen i Fællesskabet, dvs. på grundlag af kartellets virkning på fællesmarkedets område (beslutningen, tabel 2).

312 Det bemærkes, at sagsøgerens anbringende indeholder en kritik af forholdet mellem den bøde, der er pålagt selskabet, og de bøder, der er pålagt Linz og Saga.

313 Det er i denne anledning tilstrækkeligt at bemærke, at sagsøgeren ikke har kunnet imødegå Kommissionens svar på anbringendet, som går ud på, at forskellene i beløbene fremkommer ved anvendelse af de kriterier, der er anført i beslutningens 109. betragtning, første afsnit, navnlig det tredje kriterium, som vedrører de af beslutningen omfattede virksomheders respektive leverancer af polypropylen i Fæl-

lesskabet. Der henvises i denne forbindelse til, at sagsøgeren ikke har bestridt rigtigheden af de oplysninger om leverancerne, som Kommissionen har givet under sagens behandling for Retten. Over for disse tal har sagsøgeren ikke fremført konkrete forhold, der viser, at rimeligheds-, proportionalitets- og lighedsgrundsætningerne er blevet tilsidesat i forholdet mellem sagsøgeren og Linz og Saga.

314 Anbringendet må herefter forkastes.

F — Førstegangsforsæelse

315 Sagsøgeren har anført, at selskabet — i modsætning til andre af de virksomheder, denne sag vedrører — aldrig tidligere har været omfattet en procedure iværksat af Kommissionen i henhold til konkurrencereglerne. Der skulle have været taget hensyn hertil som en formildende omstændighed.

316 Kommissionen har anført, at de forhold, sagsøgeren har påberåbt sig, for så vidt angår spørgsmålet om førstegangsforsæelse, ikke giver anledning til en nedsættelse af bøden.

317 Retten finder, at det forhold, at Kommissionen tidligere har fastslået, at en virksomhed har overtrådt konkurrencereglerne, og i givet fald har pålagt den en sanktion herfor, kan anses for en skærpene omstændighed i forhold til denne virksomhed, men det må anses for normalt, at der ikke tidligere har været tale om en overtrædelse, og Kommissionen er ikke forpligtet til at tage hensyn hertil som en formildende omstændighed, i hvert fald ikke når der som i denne sag foreligger en særlig åbenbar overtrædelse af EØF-Traktatens artikel 85, stk. 1.

318 Anbringendet må herefter forkastes.

319 Den bøde, der er pålagt sagsøgeren, findes herefter at være rimelig under hensyn til varigheden og grovheden af den overtrædelse af Fællesskabets konkurrence-regler, som det kan fastslås, at selskabet har begået.

Sagens omkostninger

320 I henhold til artikel 87, stk. 2, i Rettens procesreglement, pålægges det den tabende part at betale sagens omkostninger, hvis der er nedlagt påstand herom. Da sagsøgeren har tabt sagen, og Kommissionen har nedlagt påstand om, at sagsøgeren tilpligtes at betale sagens omkostninger, pålægges det selskabet at betale disse.

På grundlag af disse præmisser

udtaler og bestemmer

RETTEN (Første Afdeling)

1) Sagsøgte frifindes.

2) Sagsøgeren betaler sagens omkostninger.

Cruz Vilaça

Schintgen

Edward

Kirschner

Lenaerts

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 17. december 1991.

H. Jung
Justitssekretær

J. L. Cruz Vilaça
Præsident